

Újpesti

Helytörténeti Értesítő

2010. március XVII. évfolyam 1. sz.

A Fóti úti Szilícium-völgynek mindössze másfél évtized adatott. 1964-ben nőtt ki a földből, az Izzó-lakótelep közvetlen szomszédságában. Igaz, itt nem az Apple, a Hewlett-Packard vagy az Aqilent Technologies talált otthonra, hanem e cégek kelet-közép-európai, szegény rokonai: az MFKI és a HIKI.

A kaliforniai Silicon Valley-ben minden cég neve úgy hangzik, akár az amerikai álom. Újpesten a Híradástechnikai Ipari Kutató Intézetről ma már csak sokat látott, nyugalmazott kutatók álmodnak. Ők sem említik a teljes nevén, inkább a rövidebben és barátságosabban zengő HIKI hőskorát idézik fel. A HIKI Fóti úti laboratóriuma nagy idők nagy tanujaként a hazai elektronika és a mikroelektronika

fejlesztésének legfontosabb helyszíne volt. Itt született meg többek között az első magyar mobil telefon.

A San Francisco-öböl déli részén lévő agyközpont földalatti parkolójában már negyven évvel ezelőtt is türelmesen vártak a Cadillac-ek és Buick-ok. Gazdáik klimatizált szobákban, precízen kidolgozott terv szerint finomították a dollármilliókat érő csúcstechnológiát. A magyar mérnökök számára a KGST-országok elismerése jelentette a realitást. A honi féhérgallérosok évekig vártak Trabant-, Wartburg- vagy Zsiguli-kiutalásukra, ám miután átvették az autót, büszkén parkoltak le a HIKI beton parkolójában. Szélvédőjükre úgy sütött a nap, akár a kaliforniai szőlőültetvényekre. □ *Rojkó Annamária*

Gondolatok a 20 éves HIKI-ről

„Az Intézet feladata: A híradástechnikai ipar alapanyag és alkatrész kérdéseivel kapcsolatos kutatások végzése, új gyártmányok és új technológiák kidolgozása, mérési eljárások, minősítési eljárások kutatása, alkatrészek alkalmazási kérdéseinek vizsgálata, valamint az ezekkel kapcsolatos elvi kérdések tisztázása, különös tekintettel az üzemi tömeggyártást biztosító technológiákra. [...] Az Intézet munkájában törekedni kell mindinkább az ipari jellegű elvi és távlati kutatásokra. [...] Szoros együttműködés azon vállalatokkal, amelyek az intézet kutatási eredményeit üzemésítik. Az Intézet feladatkörébe tartozik továbbá a félvezető eszközök technológiájának és elvi kérdéseinek kutatása, ezek alkalmazási és mérés technikai kérdései, lumineszkáló anyagok kutatása, azok alkalmazása világítási és televíziós célokra, fénycsővek és egyéb fényforrások kutatása, a vákuumtechnológiában használatos anyagok tökéletesítése...” (Híradástechnikai Ipari Kutató Intézet Szervezeti Szabályzat, 1962. szeptember 1.)

„Az Intézet alapítása az 1953 előtt egy mástól elszigetelten folytatott munkák ésszerű központosítását, az addig szétforgácsolt erők egyesítését jelentette a híradás- és vákuumtechnikai alkatrész kutatásban és fejlesztésben. Az elektronika ebben az időben már világszerte a leggyorsabban fejlődő területek közé tartozott. A gyors fejlődés egyre nagyobb műszaki és gazdasági követelményeket támasztott az elektronikai építőelemek iránt. Az Intézet ezért az izzólámpa- és elektroncső kutatás terén elődeitől átvett hagyományokra olyan új eredményeket épített, amelyek lehetővé tették az elektronika széles körű alkalmazásához az egyre nagyobb megbízhatóságú és a miniatürizálási követelményeknek megfelelő újabb és újabb alkatrész típusok, valamint ezek korszerű gyártástechnológiájának hazai kifejlesztését.” (Kompornay Aurél)

„A passzív áramkörti elemek és a félvezető eszközök előállítás technológiájában elért eredmények ahhoz nyújtottak alapot, hogy az Intézet a hatvanas évek közepén megindíthatta

a mikroelektronikai alkatrészek kutatási és fejlesztési munkáit. 1965-ben mind a félvezető alapú, mind a szigetelő alapú integrált áramkörök területén megkezdődtek a kutatómunkák.

Az Intézet által kidolgozott áramkör típusok és technológiák alapján indulhattak meg a kísérleti gyártás munkái. Az Intézet által a mikroelektronikában elért eredmények tették lehetővé, hogy 1968-ban a Kohó- és Gépipari Minisztérium – felismerve a mikroelektronika világméretű térfoglalását – az »Integrált áramkörök« ágazati célprogram keretében egyesítse azokat a kutatási fejlesztési erőket, amelyek az alapkutatástól az áramkörök alkalmazásáig terjedő feladatok megoldásával elősegíthetik a mikroelektronika gyors terjedését. A célprogram megvalósításához szükséges feladatok koordinálását az intézet látta el.

Az 1970-ben befejeződő célprogram keretében dolgozta ki az intézet a TTL rendszerű félvezető alapú áramkör család technológiáját és lerakta alapjait a félvezető analóg áramkörök hazai technológiájának. A MOS integrált áramkörök több típusát kidolgozta és az áramkör tervezéséhez bevezette a számítógépes analízist. A szigetelő alapú áramkörök területén [...] kidolgozta mind a vékonyréteg-, mind a vastagréteg technológiát és a hibrid elemek beültetési technológiáját. Ezek alapján több tíz különböző hibrid áramkört fejlesztett ki, köztük [...] a gyártási folyamatok elektronikus vezérléséhez is alkalmazható áramköröket.

1971-től az Intézet munkái döntő részben az országos távlati tudományos kutatási terv szerves részeként az »Elektronikai alkatrészek kutatása-fejlesztése« központi célprogram keretében folynak. [...] Az eddigi eredmények azt bizonyítják, hogy ezeket a feladatokat – amelyek az országos távlati programnak elengedhetetlen feltételei és amelyek megteremtése nélkül a nemzetközi munkamegosztásba való bekapcsolódásunk sem lehet hatásos – a húszéves fennállását ünneplő Híradástechnikai Ipari Kutató Intézet sikeresen meg fogja oldani.” (20 éves a Híradástechnikai Ipari Kutató Intézet, 1973; Asztalos Lajos) (Összeállította: Szöllősy Marianne)

Az Újpesti Helytörténeti
Alapítvány lapja

Alapító szerkesztő:
KADLECOVITS GÉZA

A szerkesztőbizottság elnöke:
DR. SIPOS LAJOS

A szerkesztőbizottság tagjai:
HIRMANN LÁSZLÓ
DR. KÖRÖS ANDRÁS
ROJKÓ ANNAMÁRIA

Szerkesztő:
ROJKÓ ANNAMÁRIA

Munkatársak:
IVÁNYINÉ KONRÁD GIZELLA
KÖRÖS ANIKÓ
KRIZSÁN SÁNDOR
DR. SALLAI JÁNOS
SZÖLLŐSY MARIANNE

Számunk szerzői:
DR. HERMAN ÁKOS *kobómérnök*
HIRMANN LÁSZLÓ *tanár*
IVÁNYI JÁNOS *okleveles építőmérnök*
KASSÁK LAJOS *költő, író*
DR. KRISKA GYÖRGY *egyetemi
adjunktus (ELTE)*
KRIZSÁN SÁNDOR *gyűjteménykezelő*
ROJKÓ ANNAMÁRIA *újságíró,
szerkesztő*
RÓBERT PÉTER *újságíró*
DR. SZERÉNYI ANTALNÉ *tanár*
SZÖLLŐSY MARIANNE *helytörténeti-
gyűjtemény-vezető*
VARGA KÁROLY *nyug. MÁV
főmérnök-főtanácsos*
WOLLITZER GYÖRGY *vegyész-
mérnök*

Kiadja:
Újpest Önkormányzata
Lapterv: BANGA FERENC
Műszaki szerkesztő:
GELLÉRT KATALIN
Nyomdai kivitelezés:
NAGY ÉS TÁRSA
Felelős vezető: SZÜCS ERNŐ

Újpesti

2010. március XVII. évfolyam 1. sz.

Helytörténeti Értesítő

Kutatólaboratóriumok a Fóti úton (részlet)

1	ROJKÓ ANNAMÁRIA <i>Az újpesti Szilícium-völgy</i>
Múltidéző	
2	<i>Gondolatok a 20 éves HIKI-ről</i>
Összeállította SZÖLLŐSY MARIANNE
Tanulmány	
4	DR. HERMAN ÁKOS – WOLLITZER GYÖRGY <i>Mozaikok
a HIKI 1953-1982 közötti történetéből</i>
Közlemények	
9	IVÁNYI JÁNOS <i>Dokumentumok az újpesti Egek Királynéja
főplébánia-templom építéséről, 1.rész</i>
13	VARGA KÁROLY <i>Az Istvánutcai Főműhely kulturális
egyesülete</i>
15	KRIZSÁN SÁNDOR <i>Újpest villamosközlekedése
1907-1914 között</i>
19	RÓBERT PÉTER <i>Újpest nehéz hetei-hónapjai 1944-ben
és 1945-ben</i>
21	ROJKÓ ANNAMÁRIA <i>Epizódok Aschner Lipót életéből,
8. rész: Vádol az üzemi tanács</i>
23	DR. SZERÉNYI ANTALNÉ <i>Egy újabb ismeretlen
Kassák vers</i>
23	KASSÁK LAJOS <i>Elátkozott sziget</i>
24	DR. KRISKA GYÖRGY <i>Civil összefogás egy tűzegláp
megmentéséért</i>
Híres újpestiek	
26	HIRMANN LÁSZLÓ <i>Weigle Sándor</i>
Interjú	
29	SZÖLLŐSY MARIANNE <i>Bútorművész, műbútorasztalos</i>
32	Helytörténeti hírek

Mozaikok a Híradástechnikai Ipari Kutató Intézet 1953-1982 közötti történetéből

A Híradástechnikai Ipari Kutató Intézet a magyar ipar egy adott és jól körülhatárolható időszakában működött, feladata a diszkrét aktív és passzív elektronikai alkatrészek, majd később a különböző integrált áramkörök konstrukciós, technológiai és mérés technikai kutatása-fejlesztése, vizsgálata és bizonyos mértékig ezek kísérleti gyártása volt.

A HIKI létrejöttének előzményei

A hazai ipar leggyorsabban fejlődő ágainál már a II. világháború előtt látták szervezett ipari kutatás előnyeit.

Aschner Lipót korán felismerte, hogy az Egyesült Izzó tartós gazdasági sikere csak a külföldi piacokon való térhódítással együtt képzelhető el. A 20-as években aktív szerepet vállalt a fő versenytársak kutatási munkáit koordináló és a piacokat felosztó izzólámpa kartell létrehozásában, majd vezetésében. Ezzel összhangban megalapította az első magyar ipari kutatóintézetet, melynek első vezetője Pfeifer Ignác egyetemi tanár volt.

Az ő korszaka az ipar egy igen jelentős területén, az ipari kutatásban megeremtette – szinte napjainkig hatóan – a tudományos légkör alapfeltételeit. A két háború közti időszakban a tudományos világ számos későbbi kiválósága, pl. Gábor Dénes, Orowan Egon, Polányi Mihály volt az Izzó kutató-intézetével munkakapcsolatban. A kutatóban külföldön is ismert és nagyra becsült jelentős tudósok dolgoztak mint Bródy Imre, Selényi Pál, Winter Ernő. A nagy tudású és széles látókörű vezetők, kutatók a gyárban általában fontosnak tartották, hogy a fiatalok jelentős külföldi műhelyekben szerezzenek tapasztalatokat, ezért járt pl. Millner Tivadar és Szigeti György a General Electric-nél New York-ban hosszabb, féléves tanulmányúton. (Mások is szereztek ott vezetési tapasztalatot, így Herman László, aki

később a TUNGSRAM első külföldi termelő vállalatának, a varsói gyárnak az igazgatója lett, és Telegdy Árpád, akinek nevét, 1944-es hősi helytállásáért, utca viseli a gyár mellett.)

1936-tól az intézetet Bay Zoltán, a szegedi egyetem professzora vette át és vezette. Személyében a széles tudományos érdeklődés és alkotókészség kiváló szervezői és vezetői adottságokkal párosult. Az Izzó kutatójaként létrehozta a Műegyetemen az atomfizika tan-széket. Bay Zoltán 1946-os Hold-radar kísérlete azt mutatta, hogy a háborús veszteségek ellenére jelentős szellemi potenciál maradt a gyárban, amiben nagy szerepe volt a Bay-féle embermentő akciónak is.

Az alapítás

A háború után az egész világon felgyorsult a műszaki-technológiai fejlődés, s ez a korábbinál szervezettebb „iparszerűbb” kutatást igényelt. Részben e kettős hatásra, részben pedig a szovjet mintát követve Magyarországon is megkezdődött egyrészt az akadémiai, másrészt az ipari kutató-intézeti hálózat kialakítása. Az ipar államosítása egyszerűbbé tette a korábbi ipari kutató szervezetek, fejlesztő laboratóriumok leválasztását és új intézmények megszervezését. Félig-meddig az Egyesült Izzó kutató-intézeti bázisán jött létre még 1949-ben a Távközlési Kutató Intézet (TKI). A TKI fénykorát olyan kiváló szakemberek munkásságának köszönhette, mint pl. Bognár Géza, Csibi Sándor, Csurgay Árpád, meg az akkori fiatal korosztályból Roska Tamás.

A hazai híradástechnikai ipar polgári igényeinek kielégítésére a kormányzat megalapította a Híradástechnikai Ipari Kutató Intézetet (HIKI). A TKI-ből leválasztották és a HIKI-hez csatolták a fényforrás- és a volfrám-technológiai fejlesztéssel foglalkozó kutató-csoportokat. Az intézet az elektronika fejlődésének két nagy forradalmában volt aktív szereplő az 50-es évek közepén a félvezető-tech-

nika, a 60-as évek közepétől pedig a mikroelektronika megjelenésében és gyors térhódításában.

Az intézet első igazgatójának Kőműves Frigyes (1906-1990) nevezték ki, aki Argentínából tért haza a háború utáni években. Az intézeten belül fokozatosan egyre nagyobb hányadot képviselt a 60-as évek közepétől kialakuló újpesti telep.

A HIKI első évei

Az intézet kutató részlegei négy „labor”-nak nevezett főosztályra tagolódtak:

I. labor: fényforrás-konstrukció és technológia, anyagtudomány (Mo, W, Al₂O₃), illetve félvezető eszközök konstrukciója és technológiája, vezető: Szigeti György;

II. labor: adócső-konstrukció és technológia, vezető: Koncz István;

III. labor: passzív alkatrészek (R, C, potenciométer) konstrukciója és technológiája, vezető: Katona János;

IV. labor: elektroncső alkalmazástechnika/elektronikai fejlesztések, műszer és mérés-technika, vezető: Valkó Iván Péter.

A felsorolt laborvezetőkön kívül kiemelkedő képességű kutatók sora dolgozott már kezdetben is az intézetben, pl. Bodó Zsolt, Fischer Ferenc, Klatzmányi Árpád, Millner Tivadar, Nagy Elemér, Prohászka János, Szép Iván.

A HIKI kutató-fejlesztő munkája, a K+F tevékenység az első években szinte kizárólag az Egyesült Izzó, a Magyar Adócsőgyár és a Remix Rádiótechnikai Vállalat tevékenységéhez kapcsolódott. Az intézet létrehozásának kimondott célja volt, hogy távlati kutatások folyjanak, melyek nagyobb kockázattal járnak. A vállalatok fejlesztési céljai, elképzelései erősen kötődtek napi termelési feladataikhoz, ezért az ilyen kutatási feladatokra az intézet maga tett javaslatot. Ezek finanszírozása központi keretből történt, költségei tehát nem terhelték a vállalatokat, de elnyerésükhöz a vállalatok elvi támogatására szükség volt.

A kutatásban a kezdeti években nagy jelentősége volt annak a hagyományos – vákumtechnikai – kutatási profilnak, amelyet a HIKI a TUNGSRAM kutató labortól örökölt. A volfrám és molibdén technológiát Millner Tivadar és munkatársai (köztük Fukker Károly) jelentősen továbbfejlesztették. Ez lehetővé tet-

te a konkurens cégektől való alapanyagfüggés és az adott politikai helyzetben nem kívánt importfüggés felszámolását, részben a kínai volfrám érc feldolgozási technológiájának eredeti megoldásával, részben a technológia számos fontos elméleti kérdésének tisztázásával.

A fénycső- és fénypor-kutatásban elért eredmények a hazai gyártású fénycsöveket a világpiacon található legjobb minőségű típusok színvonalára emelték. Ez is hozzájárult ahhoz, hogy évtizedeken keresztül az Egyesült Izzó sikeresen és jelentős mennyiségben exportált fénycsőgyártó technológiai sorokat a Szovjetunióba, Indiába, Kínába. Jelentős tudományos eredményeket ért el Bító János a gázkisülések fizikájában, míg mások a fénycsőkatódok és az oxidkatódok viselkedését értelmezték. Az alapanyag-kutatásokhoz jelentős anyagvizsgálat is kapcsolódott.

1953-ban a gyár laboratóriumi részlege a Híradástechnikai Ipari Kutató Intézet szerves része lett. A Magyar Adócsőgyártó 1963-ban a TUNGSRAM Rt.-hez csatolták. Az Adócső Laboratórium 1969-ig maradt a HIKI szervezetében, ezután a laboratóriumot is átvette a TUNGSRAM Rt. Itt először önálló főosztályként működött, majd Technológiai Labor néven az újjászervezett TUNGSRAM Kutató része lett. Újabb átszervezés után 1983-ban a Távlati Kutatási Osztály nevet kapta. 1968-tól a laboratóriumot Millner József vezette.

A laboratórium mindig zártciklusú termelés-szervezéshez hasonlóan dolgozott. Saját igényei szerint tervezett, mért, épített mérőeszközöket, gyártott prototípusokhoz alkatrészeket, fejlesztette a speciális anyagok megmunkálásához szükséges eszközöket. Ez sokáig biztosította a gyors, eredményes munkát, mert itt mindenki látta, mit, miért csinál, mi lett az eredménye. A TUNGSRAM később adócsőtechnológiai problémák helyett világítástechnikai problémákkal foglalkozott. Ennek természetes következménye lett, hogy miután a General Electric átvette a TUNGSRAM irányítását, és megszüntette az adócsőgyártást, 1990-re a labor elvesztette eredeti profilját és a megmaradt részleg beleolvadt a TUNGSRAM (GE) kutatási és fejlesztési munkájába.

A HIKI-ben, szinte az alakulással egy időben felismerték a tranzistor mint újfajta elektronikai alkatrész jelentőségét, Szigeti

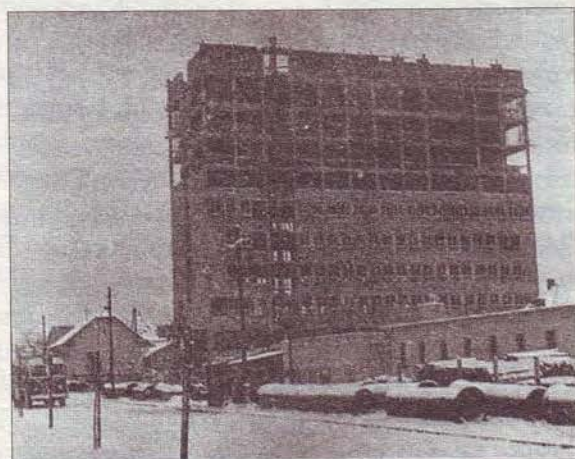
György kezdeményezésére és vezetése alatt megkezdődött a félvezető eszközök technológiáinak kutatása. Ebben Szép Iván meghatározó és iskolateremtő személyisége emelkedett ki, ugyanítt működött Nagy Elemér is.

A kezdeti kísérletek során sikerült germánium kristálytömböt előállítani és az abból készült szeleteken tranzisztor-hatást észlelni, 1954-ben pedig elkészítették a reprodukálható tulajdonságokkal rendelkező tús tranzisztorok mintapéldányait. A hazai félvezető-kutatás megindulásában szerepet játszott az első germánium-egykristályhúzó megépítése. A Czochralsky-elven működő berendezést Szép Iván, Rózsa Pálné, Fried Henrik és Patak János építették meg 1955 táján. 1956 őszén a leningrádi Sztetlana gyárban mód nyílt germánium réteg-tranzisztorok gyártási tapasztalatainak megismerésére és átvételére, 1957-től a hazai adaptációra. Az egykristályos germániumban tapasztalt inhomogén, de periódusos adalékeloszlás okainak felderítésében, a plasztikus deformációval bevitt díszlokációk elektromos viselkedésének leírásában értek el eredményeket.

Alkatrész Kísérleti Üzem

A Kohó és Gépipari Minisztérium Híradástechnikai Igazgatósága 1961-ben úgy döntött, hogy létre kell hozni egy alkatrészgyártó kísérleti üzemet, azzal a céllal, hogy:

- a laboratóriumi szinten kifejlesztett alkatrészek laboratóriumi technológiáját a nagy sorozatgyártásnak megfelelően tovább fejlessze és gyártásra átadja a technológiát az illetékes profilgazda alkatrészgyártó vállalatnak;

Épül az MFKI toronyépülete 1963-ban

- ha a felhasználói igény nem éri el a nagyüzemi, a tömeggyártás szintjét, saját maga gyártson. Utóbbit a tőkés import nehézségei, a pénzügyi gazdálkodás (elégtelen deviza) korlátai indokolták.

A döntés értelmében az üzemet a HIKI keretében kellett létrehozni. A terv szerint kb. 20 millió forintot kellett volna biztosítani a beruházáshoz. Valójában az illetékesek kb. 3-5 milliót irányoztak elő. Ilyen feltételek mellett saját kivitelezéssel kezdődött meg az épületátalakítás és 1962-ben indult a félvezető katódú – alumínium anódú kondenzátorok kísérleti gyártása.

A HIKI újpesti telepe

Újpesten, a hajdani káposztásmegyeri Károlyi birtok uradalmi központja helyén 1964-66-ban befejeződött az e célra tervezett és az MFKI-val egy helyen létesült kutató telephely első szakaszának építése. Először a Műszaki Fejlesztő Kutató Intézet nyolcemeletes toronyépülete valósult meg, majd a HIKI „A” épülete, a kettőt összekötő előcsarnok és folyosó, illetve a konyha-étterem blokk, a modern könyvtár és a műhely blokk („J” épület). Ekkor idetelepült a MFKI és a HIKI egy része, a félvezető főosztály.

A hatvanas évtized utolsó éveiben több, szinte egy időben ható tényező alakította át jelentősen a HIKI arculatát, tevékenységét, hatását: megváltoztak a tudományos és technikai feladatok, az irányítás és a szervezet rendszere, valamint a gazdasági környezet.

Az akkor előkészítés alatti ún. új gazdasági mechanizmus a döntési pontok decentralizálása kapcsán számos szervezeti és személyi változást eredményezett, ezek részeként megszűnt a Kohó és Gépipari Minisztérium (KGM) Híradástechnikai Ipari Igazgatósága, melynek igazgatóját, Komporday Aurélt (1915-2000) 1965-ben kinevezték a HIKI vezérigazgatójává.

Komporday Aurél az intézetben megindította a saját fejlesztésű termékek kísérleti gyártását, részben azért, hogy az itt kidolgozott új eljárások és termékek alkalmasságát még házon belül ki lehessen próbálni, részben, mert így mód nyílt a sorozatgyártás beindulása előtt az új termékek értékesítésére. Ez – amellet, hogy növelte a HIKI gazdasági

eredményét –, mind több vállalattal hozta kapcsolatba az intézetet.

1960-as évek: cél az integrált áramkör

Többé-kevésbé ebben az időszakban már lényegesen bonyolultabbá váltak az elektronikai termékek. A beépített alkatrészszaám megnőtt, és ezért ugrásszerű lett az igény a kisebb méretű, de egyidejűleg megbízhatóbb alkatrészek iránt. Mindez új anyagok, új technikák, új konstrukciók megjelenéséhez vezetett.

A félvezetőknél megkezdődött az elemek integrálása; a bipoláris technika mellett megjelent a MOS technika; a kondenzátorok területén alkalmazni kezdték a poliészter és polikarbonát fóliákat; a vákumeljárások, a vákumpárologtatás betört az alkatrésziparba; az alumínium mellett megjelent a tantál mint elektrolit kondenzátor alapanyag. Ugyanakkor ezekkel az új eljárásokkal, konstrukciókkal versenyeztek, jelentősen korszerűsödtek a régiek is.

A folyamat igen gyors, szinte robbanásszerű volt. Hatására a HIKI-ben is szinte sorozatban indultak új kutatási feladatok.

A HIKI korán, már 1964-ben, nemzetközi szinten is eredményesen kapcsolódott be a MOS technológiai fejlesztésbe.

1969/70-ben került sor a számítástechnikai felhasználás szempontjából legfontosabb, az ún. TTL technológiájú integrált kapu áramkörök hazai kifejlesztésére, illetve az Egyesült Izzó gépsorán történő kísérleti gyártásba való bevezetésére. Ugyancsak ebben az időszakban került sor 5 MOS IC kísérleti gyártásának megszervezésére.

A 60-as évek közepén a HIKI-ben a passzív alkatrészek területén is megjelent a vákumtechnika, a vákumpárologtatás. A már klasszikusnak számító fémréteg ellenállás technika mellett megindultak vékonyréteg kondenzátor kutatások. Ez a kondenzátortípus már a vékonyréteg hibrid áramkörök irányába tett jelentős technológiai lépés volt.

1965-ben megkezdtek a vékonyréteg (hibrid) integrált áramkörök kutatását és fejlesztését. Ennek eredményeként vákumpárologtatott Ni-Cr ellenállásokkal és összeköttetésekkel, beültetett miniatűr tranzistorokkal és kondenzátorokkal 32 féle analóg és digitális áramkör került kifejlesztésre 1969-ig. A hibrid

áramkörök kísérleti gyártása még 1968-ban indult el.

1968-ban – részben ismeretátvétellel – kezdődött meg a vastagréteg, 1969-ben a tantál alapú vékonyréteg áramkörök kutatása. 1973-ban már számítógéppel tervezett, bonyolult, hibrid áramkörök kísérleti gyártása is folyt.

Nemzetközi kapcsolatok

Komporday Aurél felismerve azt, hogy az autark fejlesztés az Intézet teljes profiljában nem lehet versenyképes a külföldi hasonló intézményekkel,

és azt, hogy a nemzetközi helyzet megváltozott, fokozott hangsúlyt fektetett mind a hazai, mind a nemzetközi együttműködésre. A külföldi kapcsolatokban előtérbe került egyrészt a KGST-n belüli nemzetközi munkamegosztás előnyeinek keresése, másrészt a külföldi gép- és know-how vásárlás. Ebbe a körbe tartozott a vastagréteg-technológia 1968-as indításához felhasznált külföldi know-how. A Magyar Híradástechnikai Egyesülés vállalataival közös vállalkozásban a HIKI munkatársai aktívan közreműködtek egy két oldalon foliózott, lyukgalvanizált, nyomtatott huzalozású lapokra vonatkozó külföldi know-how átvételében.

Az Intézet mérés-technikai kutató munkái is átalakultak. Míg a 60-as évek második felében állandó programozású mérőberendezéseket fejlesztettek ki az egyedi félvezető eszközök mérésére, addig a 70-es években már a számítógép-vezérelt mérőautomaták kifejlesztése került napirendre. A korábban sikeres mérés-technikai fejlesztések folytatódtak nemzetközileg is új, vagy újszerű eredményekkel.

20 éves a HIKI

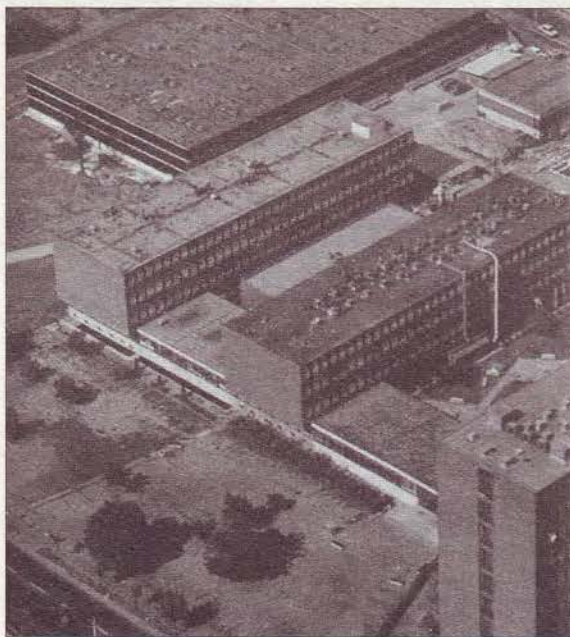
Az intézet szakmai eredményei mind idehaza, mind nemzetközi téren elismertté váltak, ugyanakkor a HIKI 1200 fős létszámával az ország harmadik legnagyobb tudományos kutató-intézete lett, amelyiket gazdasági ereje is jellemzett. Ekkor a Fóti-úti telephelyet saját erőből új épületekkel bővítette, ami lehetővé tette az intézet koncentráltabb elhelyezkedését.

A 70-es években, az USA-ban az Intel-nél új korszakot nyitottak a mikroprocesszor

kidolgozásával, ennek reprodukciójára – a hazai számítástechnikai igények miatt – a 70-es évek második felében került sor.

A 70-es évek közepére a HIKI lassan kikapaszkodott abból az alacsony presztízsű pozícióból, amelybe megalakulásakor került. A hazai hierarchiában eredetileg kiemelt helyzetű KFKI mögött második szintet azok a kutatóintézetek jelentették, amelyek nem-polgári kutatást folytattak, a harmadik szintet pedig a többi kutatóintézet.

A mikroprocesszor ún. reverse engineering révén történő kifejlesztésének rendkívül összetettsége miatt szükséges volt az összes hazai erő koncentrálására, ezért 1976-ban létrejött az „LSI kutató-fejlesztőtársulás”, ami négy kutatóintézet közös munkája, a maga nemében tudományos értékű kísérlet volt. Az LSI KFT célja néhány nagy bonyolultságú integrált áramkör (egy korszerű mikroprocesszor, p- és n-csatornás szilícium kapus ROM, programozható fix memória és egy-egy RAM memória áramkör). Ez a közös kutatómunka mind tartalmában, mind formájában új volt. A munkamegosztás keretében a HIKI feladata volt a szilícium szelettechnológia fejlesztése, egyes technológiai berendezések létrehozása, az ún. maszkkészítés, illetve a szükséges különleges, nagy tisztaságú infrastruktúra kifejlesztése, az új kultúra honosítása.

A Főti úti kutatóintézetek légifelvételről

Berendezés-fejlesztés

A különleges technológiai igények és a kelet-európai országok ellen bevezetett embargó együttes hatása miatt számos berendezés kifejlesztésére is sor került. Ezek színvonala a nemzetközi megmérettetést is kiállta. Ezek közül is a különféle elektronsugaras berendezések váltak jelentős exportcikké. A korai időszakban az elektronsugaras hegesztés nyert teret, majd a vákumpárologatás.

A 70-es évek közepén a félvezető technológiában olyan nagy felbontású ábrákat/maszkokat kezdtek alkalmazni, ami szükségesé tette a nagytisztaságú munkaterek alkalmazását. Ekkor került sor számos műszer kifejlesztésére.

Sikerek a hibrid IC gyártásban

A 70-es évek elején a Budapesti Rádiótechnikai Gyár (BRG) a rendőrség számára kis méretű rádiótelefonokat (mai néven mobilokat) gyártott. A HIKI ezen mobilokhoz egyedi hibrid IC készletet tervezett és gyártott – a kívánt készülékméretet az új áramkörök tették lehetővé. A hibrid IC termécsalád hosszú évekig sikeres volt. A jó eredmény alapján több vállalat részére készültek egyedi tervezésű, ún. berendezésorientált hibrid integrált áramkörök.

A szisztematikus fejlesztés nagy termékválasztékot eredményezett, ezt jól példázza a HIKI utolsó, 1982-es (!) prospektusában szereplő több mint 40 típus.

A MEV létrejötte

A 70-es évek végén, majd a 80-as évek elején az akkori főhatóság egységes vezetés alá rendelte a hazai integrált áramköri gyártást és fejlesztést. Ennek eredményeként 1982 elején a Híradástechnikai Ipari Kutató Intézet bázisán létrehozták a Mikroelektronikai Vállalatot (MEV). Az új szervezethez csatolták még az EIVRT budapesti félvezető kísérleti gyártását és az EIVRT gyöngyösi félvezető- és gépgyártát. □

*A tanulmány teljes szövege, Elemek a HIKI történetéből címmel, a www.ett.bme.hu/~vago/HIKI/elemek.html honlapon olvasható.

Dokumentumok az újpesti Egek Királynéja főplébánia-templom építéséről, 1. rész

A torony és az oldalhajók nélküli templom

1874. november 23-án a király az újpesti római katolikus hitközségnek adományozta az újpesti római katolikus egyház és plébánia feletti kegyúri jogot.

A nagyközség katolikusainak akkoriban két Istenháza volt. A Baross utcában, a mai Batthyány utcával szemben a Duna felőli oldalon, az István-hegyen 1833-ban épült egy kápolna, valamint a régi, a pesti határ menti temetőben 1840-ben építettek egy kis templomot, amelyben vásár- és ünnepnapokon miséztek. Az 1874-ben már közel 8000 újpesti katolikus hívő befogadására mindenképpen szükség volt egy megfelelő méretű templomra, amely építésére a tervezetet Újpest Katholikus egyháztanácsa Peitler Antal József váci püspöknek 1875. szeptember 10-én terjesztette elő.

Egy templom – mint minden épület – az építtető szándékán, az általa rendelkezésre bocsátott anyagi fedezeten túl, tervek, költségvetés alapján, többnyire több vállalkozó ajánlatát összehasonlító döntést követően kezd épülni.

A(z újpesti) Katholikus Élet 1938. októberi számában dr. Csík József apát plébános írása szerint a templom „alapkövét Szvoboda Antal gyöngyösi építész tervei alapján, 1875. szept. 26-án helyezte el Neszveda István váci kanonok”. Ezt támasztja alá a Váci Püspöki Levéltárban talált 1875. szeptember hó 16-i „szerződés, mely egyrészt az Újpesti Kath. Község tanácsa mint templom-építtető, másrészt Szvoboda Antal gyöngyösi lakos mint ajánlata folytán elfogadott templomépítő vállalkozó között az összes kőműves munkát illetőleg kötött, mint következik:

1. Az egyháztanács a templom építést házilag kezelvén, a szükséges téglá-, kő- és mészs anyagot saját költségén maga állítja elő.

2. Szvoboda Antal vállalkozó kötelezi magát a vállalatba vett újpesti templomot az

egyház tanácsa által elfogadott, a Gyöngyös városi templom mintájára készült 1. pont alatti terv szerint az abban netán teendő módosítás alapján is felépíteni. [Ugyan létezik egy terv 1. sorszámmal, amelyen „Az újpesti templom tervezete – Alaprajz” szerepel, egyelőre azonosíthatatlan aláírással, dátum nélkül, tehát nem állítható egyértelműen, hogy ez volt az eredeti terv].

3. Kötelezi magát vállalkozó az összes kőműves munkát köbolenként külső és belső vakolással együtt a 2. pont alatt ide csatolt ajánlati árjegyzék szerint teljesíteni, a kőműves napszámosdíj köbolenkénti 3 ft 20 kr külön fizettetik.

4. Az építéshez szükséges állványokat és eszközöket vállalkozó tartozik saját költségén előállítani, fenntartani, az állványok elhasználásáért a vállalkozás befejezése után ötszáz forint fog az egyház tanácsa által kifizettetni.

5. Kötelezi magát vállalkozó a netán időközileg anyag- vagy pénzhiány miatt beállítani szükségessé vált és tényleg beállított kőművesmunkálatot, akkor amikor az építés folytatására az egyház tanácsa által felhívatik, azonnal megkezdeni, illetőleg folytatni és véglegesen befejezni.

6. Vállalkozó a vállalati munkáinak megkezdése előtt köteles a vállalat biztosítására bnatpénzben 500 ft-ot akár készpénzben 5% kamatváltozás mellett letenni, akár nyilván telekkönyvi jelzálogot ezen összeg erejéig nyújtani, mely biztosítás csakis a vállalat teljes befejezésével fog visszaadni, illetőleg a jelzálog kitörése bekebeleztetni.

7. Vállalkozó az általa felvállalt és teljesített kőműves munkákért részben és egészben a fennálló építészeti szabályok szerint bármikor és bármely időben a teljes felelősséget szavatosságot magára és jogutódaira nézve elvállalja.

8. Az egyház tanácsa kötelezi magát a 3ik pontnak tekintetbe vételével az építéshez szükséges téglá-, kő- és mészsanyagot előállítani, vállalkozónak a teljesített és az egyház tanács kiküldött bizottsága által felmért munkákért járó és köbölenként számítandó összegeket 5% azaz öt százalék levonásával – a napszámosdíjakat köbölenként 3 ft 20 kr-ral számítva – hetenként, és pedig szombat napján délutáni 6 órakor kifizetni, mely levonat 5% biztosítási alapként szolgálván, a munka tökéletes befejezése után vállalkozónak fog kifizettetni.

9. Ha a vállalkozó fent jelzett vállalati kötelezettségeinek bármely irányban akár képességihiányból, hanyagság vagy rosszakaratból eleget nem tenne, jogában áll az épített egyháztanácsnak az építést azonnal beszüntetni, a vállalkozó terhére és költségére a hiányzó munkákat bárkinek kiadni, illetőleg folytatni és befejeztetni, és ezen célból a szükséges biztosítást érvényesíttetni.

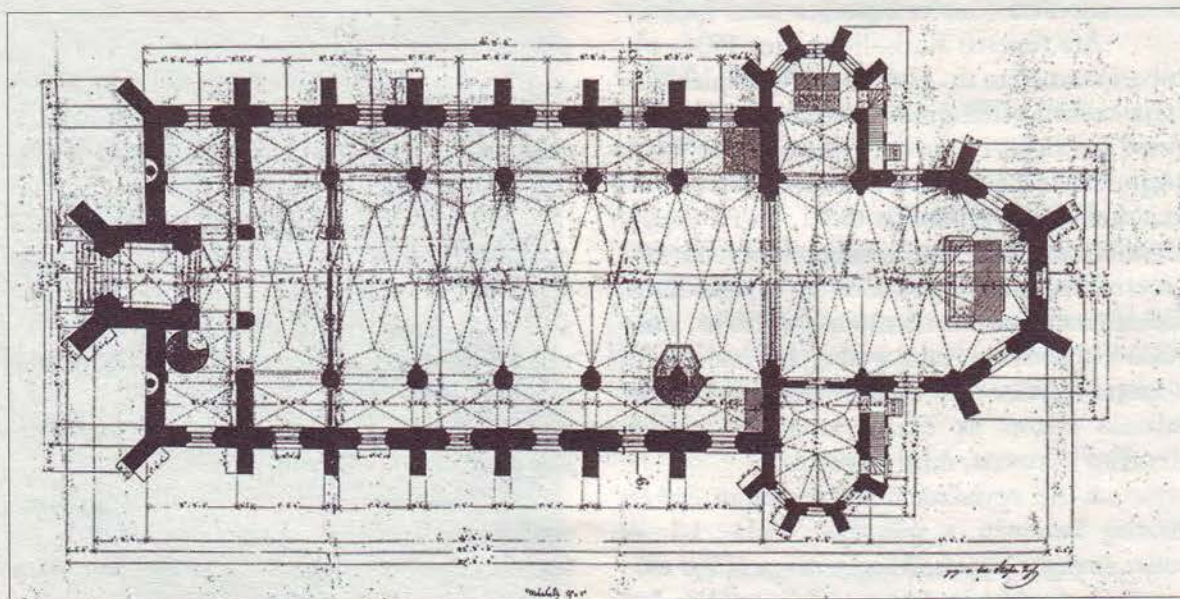
10. Az ezen szerződésből származható pereskedések elbírálására a sommás ítélez eljárás és szabadon választandó bíróság kikötetik.

Mely szerződés 3 egyenlő példányban szerkesztvén, felolvastatott, megmagyaráztott és aláíratott azon hozzáadással: hogy vállalkozóra az aláíráskor azonnal, az egyház tanácsra pedig azok felsőbb jóváhagyása után válik jogerejűvé. Újpesten 1875. szeptember

hó 16. Szvoboda Antal mint építész és vállalkozó, az egyháztanács nevében és megbízásából Weltz Károly mint h. elnök, Illek Vincze mint plébános, Kracher Károly és, Hunyady Károly mint tanácsjegyző. Előttünk: Kerekes László mint tanú, Fajsz János mint tanú.”

Szvoboda Antal gyöngyösi építőmester, a gyöngyösi Mátra Múzeum alkotója (B. Gál Edit szíves tájékoztatása szerint), a 19. század második felében tevékenykedett Heves megyében. Ő építette Detken a paplakot, Kompolton a templomkápolnát, Gyöngyösön a Szt. Bertalan plébániatemplomhoz tartozó harangozó házat és az egységes homlokzatot, az 1890-es években pedig átépítette a gyöngyösi kórházat.

Az újpesti templomra vonatkozó szerződés megkötése előtt az egyháztanács 1875. szept. 10-én Peitler Antal József váci püspöknek felterjesztette a templom-tervezeteket jóváhagyás végett, megjegyezve, hogy „szeretett lelki pásztora(n)k főtisztelendő Illek Vincze úr fáradhatatlan buzgalma által [...] van [...] egy tekintélyes pénzalapot képező és gyümölcsöző templom bazáru(n)k is, minek segélyével nem ritka szükségletei(n)k lelnek fedezetet [...]”. A püspök felülvizsgáltatta a tervezetet uradalmi mérnökével, Rappensberger Józseffel. Az uradalmi mérnök szerint a templom „csinosságára és tartósságára nézve kielégítő volna, kivitele azonban nagy költséggel jár. Mert hason nagy-

Szvoboda Antal gyöngyösi építőmester templomterve

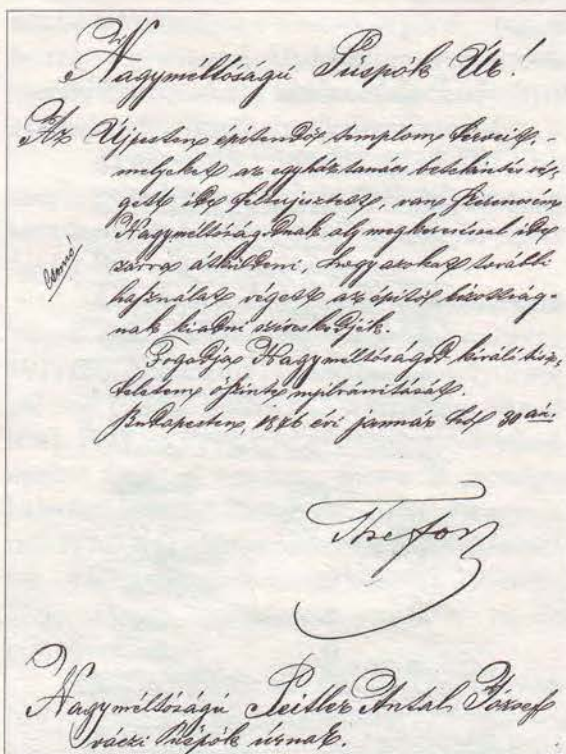
ságú templomot az oldalerkélyek és azok feletti gömbölyű ablakok elhagyásával s az alsó nagy ablakok ahhoz képesti módosításával, valamint a külső díszítmények egyszerűsítésével kevesebb költséggel lehetne előállítani. Egyes árakat tekintve az építész-, ács-, cserepes-, lakatos-, bádogos- és üveges munkák meglehetősen mérsékelt árakon vannak felvéve; mázoló munka felszámítása nincsen. Asztalos munka rendkívül magas, ha tudniillik a nevezett tárgyak egyszerűen s erősen készülnek, miután a netalán szándékolt díszítéseket a nevezett tárgyakon részlet rajzok hiányában előlegesen megbírálani nem lehet.” Peitler Antal József ezen véleményét elfogadva figyelmezteti az egyháztanácsot a tetemes költségekre, hozzá téve: „Ha [...] a tek. egyháztanács e tervezet mellett óhajt megmaradni, s reméli, hogy az építéshez megkívánható költségeket előállítani képes lesz, úgy a szerződést véglegesen megkötni, illetőleg az ide visszacsatoltakat kellőleg bélyegezve a részemről megerősítés végett hozzám visszaküldeni szíveskedjék.”

A templomépítéshez azonban szükség volt Trefort Ágoston m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter jóváhagyására is.

A templomépítés rövidesen elakad. A falakat felhúzták közel néhány lábnyira (1láb $\approx 0,315$ m), a pénz viszont elfogyott. A nehézségeket látva 1877 augusztusában Illek Vincze plébános a belügyminisztériumtól kért segítséget azzal, hogy „[...] társadalmi szempontból sem lehetvén közönyös az, hogy az eddigi sajnos tapasztalások szerint nyugtalan és békétlen elemekkel bővelkedő Újpest [...] római katolikus templom nélkül szűkölködik [...]”. Mivel „[...] már annyira haladt a mű, miszerint a templom falai a földből kilátszanak [...] azon alázatos kéressel járulok Nagyméltóságú m.k. Belügyminisztériumhoz 10 ezer lélekből álló kath. hitközség nevében, [hogy] méltóztassék az újpesti róm. katolikus Egyház építési alap javára könyöradományok nyilvános gyűjtését országszerte kegyesen engedélyezni [...]”. Nyilván az ilyen levélre a miniszter azonnal nem válaszol, a körülményeket kivizsgáltatta. Így – bár Pest, Pilis, Solt, Kiskun vármegye főjegyzője szerint a még szükséges 60.000 ft-os gyűjtést támogatja – a kérelmet a minisztérium osztálytanácsosa a váci püspöknek visszautalja a püspök „becses néze-

teinek nyilvánítása” végett. Peitler Antal József erre utasítja a plébánost, miszerint „[...] hasonló ügyekben a kezelést az emberi élet bizonytalansága tekintetéből nem egyesek, hanem több tagból álló bizottságok szokták eszközölni, szíveskedjék t. Uraságod közölni velem azok nevét és állását, kik a kérdéses ügy élére állani és mindenért felelősséget vállalni ajánlkoztak, illetőleg a gyűjtést rendező bizottságtól egy ily tartalmú s aláírásukkal ellátott nyilatkozatot hozzám betérjeszteni, egyúttal pedig hiteles kimutatást adni arról, mily összeg folyt be a sorsjátékból, mennyi fordítottat abból a templom építésére?”. Hiába volt azonban a plébános kétségbeesett küzdelme a segélyekért, azokat nem folyósították, az országos gyűjtés iránti kérelmet nagy valószínűséggel elutasították, és az építkezés csak Károlyi Sándor gróf segítségével folytatódott.

A gróf ugyanis „a templom felépítése céljából a vallásalapból 20.000 ft segélyt” kérelmezett (feltehetően azért ő, mert személye garancia volt arra, hogy azt a megjelölt célra fogják fordítani, ill. ha az kölcsön, azt vissza is fogják fizetni). Természetesen a gróf kezdeményezése sem kerülhette meg az egy-

Trefort Ágoston m. kir. vallás- és Közoktatásügyi miniszter jóváhagyása a templom tervezetre

házi hierarchiát, míg végül 10.000 ft segélyt, majd a gróf közvetítésével további 12.000 ft-ot és 6.000 ft-ot kapott az egyházközség szigorú elszámolási kötelezettség mellett, továbbá az egyházközség elöljárójának nyilatkozat-tételével, melyben „[...] az egyháztanács a felveendő 12.000 ft-nyi amortisationalis kölcsönösség visszafizetésének biztosítása végett ünnepélyesen kijelenti s úgy erkölcsi, mint anyagi felelősség mellett önmagát, valamint az egyházközséget egyenként s összesen kötelezi arra, hogy ezen 12.000 ft-nyi kölcsön visszafizetésére szükségelt évi járadék az egyházközség közjövödelméből [...] nem lesznek”. A nyilatkozatot Illek Vincze plébános mellett a világi elnök, az alelnök és a jegyzők is aláírták.

Végül a templom Károlyi Sándor gróf támogatásával felépült azzal a feltétellel, hogy kisebb lesz, mint amilyennek tervezték. A kisebb templom terveinek készítésével a Károlyi családnak rendszeresen dolgozó Ybl Miklóst kérték fel, aki a „földből már kiálló” kontúron belül két változatban monumentális bazilikát tervezett. Ez még mindig túlzásnak tűnt, ezért az Ybl-lel a lipótvárosi (Szent István) Bazilikán együtt dolgozó Kauser József budapesti műépítésszel készítették egy szerényebb

tervet (amelyet sajnos még nem ismerünk, jelenleg csak rekonstruálni tudnánk részletes felmérések alapján), ami alapján a templomot megépítették. Végül sok-sok küzdelem után 1881. nov. 27-én Virter Bertalan címzetes püspök és váci kanonok a templomot ünnepélyesen benediktálta, azaz megáldotta. A felszentelést – consecrálást – még nem lehetett elvégezni, mivel annak egyéb – pl. belső berendezésre vonatkozó – feltételei is voltak.

Sajnos a pénzhiány a templom állagán is meglátszott. 1884. június 1-jén Illek Vincze plébános levelet írt Trefort Ágoston miniszternek, kérve, hogy a templomon észlelt hibák megállapítására ismételten küldjön ki bizottságot, mert a két évvel azelőtti (tehát 1882. évi) vizsgálatnak nem ismeri az eredményét. A plébános a menynyezetről lehulló lécekről, a primitív téglapadlóról és a szélfogó nélküli oldalbejáratok miatt az állandó huzatról panaszkodik, mely „körülmény folytán oly nagyságú léghuzam uralkodik, hogy a templomban jelenlét [...] az emberi szervezet legbiztosabb megtámadója”. A levélre történő választ nem ismerjük, de a püspök kirendelte Orosz János főti kerületi esperest, hogy vizsgálja ki az esetet, aki 1884. évi július 31.-i jelentésében a következőket állapítja meg:

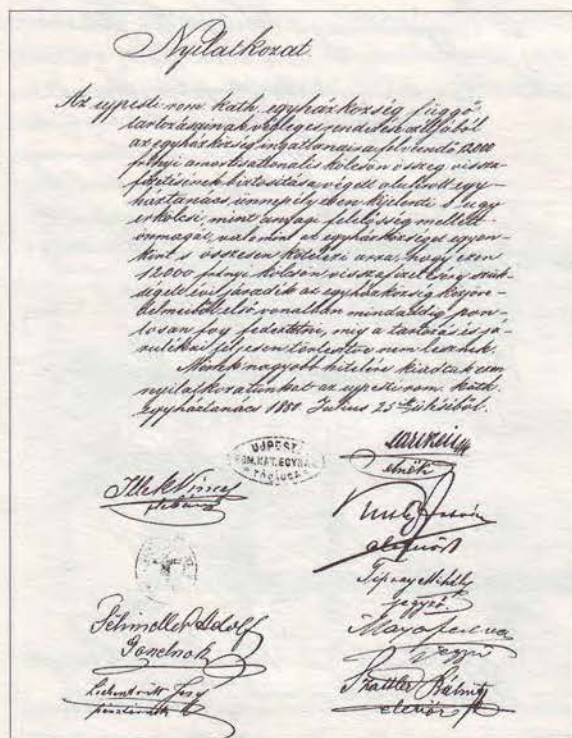
„1. A zárófödémhez beépített gerendákat nyersen építették be, a helyöket [beépítéskor] jól megállták, de azóta kiszáradtak, mint-hogy sem oda enyvezve, sem oda srófolva vagy szegezve nem voltak (amelyet a lezuhant lécezen láthatni), okvetlen kell, hogy lezuhanynyanak és úgy hiszem, ez ismétlődni fog.

2. Megnézendők [bizottság által megvizsgálandók] az ablakok keretei, mert alattuk a bevert eső végigfolyik a templom belső falán.

3. [...] A templom hajója közönséges téglával van kirakva...”

A műszaki problémák orvoslása tehát mindenképpen szükségessé vált, nem utolsósorban pedig az egyházközség azon óhajának teljesítése is, miszerint a templom mielőbb toronyért és oldalhajókért „kiált”.

(Folytatjuk...)

Az egyháztanács garanciavállalási nyilatkozata 1880-ból

A szerző ezúton köszöni a gyöngyösi Mátra Múzeum munkatársának, D. Gál Editnek szíves segítségét.

Az Istvántelki Főműhely kulturális egyesülete

Az Istvántelki MÁV Főműhely kulturális egyesülete – a Testvériség Dal, Zene és Önképző Egyet – 1893-ban, még a Nyugati MÁV Főműhelyben alakult meg. Az Istvántelki Főműhely létesítése után – a dolgozók kérésére – a két nagy munkásétkező egy részét kulturális célokra alkalmas helyiségekké (színház, illetve táncterem, könyvtár, biliárd-terem söntéssel) alakították át, amely így „munkás kaszinó” lett.

A Testvériség 32 tagú dalárdája – 1914. májusában – a svájci Bazelben, nemzetközi versenyen „abszolút” első díjat nyert, az ekkor kapott elismerést máig őrzik. A dalárda 1930-as fellépései közül a vigadói volt a legsikeresebb, amelyet a rádió is közvetített. 1936-ban pedig az Operaházban – a többször megismételt Hovanscsina operaelőadáson – a kórusban a dalárda 45 tagja szerepelt. A kulturális egyesület 1933. március 28-án ünnepelte fennállásának 40 éves jubileumát, a dalkar élére ekkor Ádám Jenő, a Zeneművészeti Főiskola tanára került.

A színjátszók már az 1930-as években is eredményes munkát végeztek, nagyobb ismeretségre azonban csak a háború (1945) után tettek szert. Így 1946-ban előadásukat a főműhelybe látogató Gerő Ernő miniszter és Szakasits Árpád is megtekintette. Az 1950-es évek elején pedig nagy sikerrel mutatott be a színjátszó csoport egy vasutas tárgyú színművet, amelyet az ország különböző területén több mint 100 előadásban játszottak. A színjátszók ekkor még a Magyar Rádióban is többször szerepeltek.

A Testvériség kultúregylet 1948-ban a vasutas szakszervezet irányítása alá került, a régi „munkás kaszinó” pedig a Landler Művelődési Ház nevet kapta. A népi táncscsoport 1949-ben alakult és rövid időn belül igen népszerű lett. Az 1960-as években azonban megkezdődött a hanyatlás időszaka, ez először az énekkarnál mutatkozott meg, majd elérte a zenekart és a színjátszókat is. 1970-től ugyan

sok új kezdeményezés, kísérletezés színhelye lett a művelődési intézmény, ezek azonban igazi megújulást nem eredményeztek. A régi művelődési intézmény elavult épületeit 1970-ben lebontották és helyén új, korszerű művelődési házat építettek, amelyet 1993-tól Széchenyi Művelődési Háznak neveznek. Jelenleg a kultúrház kluboknak, szakköröknek, tanfolyamoknak, iskolai oktatásnak és a könyvtárnak ad helyet.

A főműhely sportegyesülete

Az Istvántelki MÁV Főműhely kebelében 1909-ben alakult meg a Testvériség Sport Egyesület. „Az 1915. évben sportoló ifjak megnyerik az Ifjúsági Labdarúgó Szövetség által kiírt bajnokságot, a következő évben pedig a második helyre küzdik fel magukat. Az egyesület egyik legszebb sikere (labdarúgásban) a Széchenyi Vándordíj elnyerése az 1923. évben. A labdarúgáson kívül (1927-ben) a birkózást is kultiválják a Testvériségben, s tegyük hozzá: szép sikerrel. Újabban az evezési szakosztály létesítésével a vízisportokat kedveltetik az istvántelki főműhely alkalmazottaival.”

Az egyesület tagjainak száma 1927-ben meghaladta a kétezret, ez olyan jelentős taglétszám volt, amekkorát kevés magyar sportegylet volt képes felmutatni akkor.

A Sport Egyesület labdarúgó szakosztályának első csapata megnyerte Magyarország 1927/28. évi amatőr bajnokságát, amelyre joggal volt büszke a főműhely vezetősége. Az atléták 1933 és 1948 között kimagasló eredményeket értek el vasutas-, illetve az országos bajnokságokon és több érmes helyezést szereztek. A háború előtt a birkózók is jól szerepeltek országos versenyeken, közülük 1936-ban Móri Gyula kiküldetést nyert a berlini olimpiára.

A Testvériség SE keretei között 1936-ban – amikor a taglétszám 1883 fő volt – a következő szakosztályok működtek: labdarúgó, birkózó, repülő, tenisz, atlétika, evezős, úszó és céllövő. Repülősportjuk (1936-ban) a vas-

utas egyesületek között egyedül állt, Farkas-hegyen volt egy 17x13 méteres hangárjuk és 8 db vitorlázó repülőgépük.

Az egyesület a háború után a labdarúgó csapat szervezésével kezdte meg működését, amely az 1950-es évek végéig változó sikerrel szerepelt a Nemzeti Bajnokságok különböző osztályaiban. Egy alkalommal – az 1946/1947-es bajnoki évben – még az első osztályban (NBI-ben) is játszottak! 1950-ben megalakult és virágzásnak indult a súlyemelő szakosztály, amelynek edzője – később a válogatott eredményes szakvezetője – Orvos András lett.

Az egyesület 1947-ig a régi nevén, majd 1948-tól Rákospalotai Lokomotív, illetve Törekvés néven szerepelt, 1957-től pedig ismét a régi Testvériség SE nevet viseli. Az egyesület jelenleg működő szakosztályai: labdarúgó, kézilabda, súlyemelő, atlétika, asztali labdarúgó, tenisz, galambász és természetbarát.

Cserkészek és leventék a főműhelyben

Krámer Gyula – a debreceni műhely beosztott mérnöke – 1915-ben a debreceni műhely tanoncainból megalakítja az első magyar cserkészcsapatot. Az első világháború után sorra alakultak meg a cserkészcsapatok, amelyeknek tagjai elsősorban fiúk voltak, de a Dunakeszi Főműhelyben működött leánycsapat is.

Az Istvántelki Főműhely Irinyi János cserkészcsapata 1923 augusztusában alakult összesen 9 taggal. A csapat tagjai részt vettek a kötelező versenyeken: táborépítés és tökéletesítés, őrsi akadályversenyek, vízből mentés, éjjeli nyomkeresés, megfigyelés, főzés, térkép-olvasás, elsősegélynyújtás, de indultak a nem kötelező versenyeken is: csónakverseny, vízi cirkálás, famászás, pályavetítés, súlydobás, céllövés, könyvkötés, lakatos- és asztalosmunkák.

A Testvériség Sport Egyesület labdarúgó csapata

A táborozással kapcsolatosan rendezett cserkészkiállításon a csapat 9 tábori fényképpel, rajzzal, irányító szögmérővel és egy csónakkal vett részt. „A Magyar Cserkészszövetség elhatározta, hogy az 1926. év nyarán nagy nemzeti táborba hívja Magyarország összes cserkészt, alkalmat adott az államvasutak kebelében működő cserkészcsapatoknak bemutatni, hogy a vasutas cserkészek méltó versenytársai a többi magyar cserkésznek... Egyesek, testületek s különösen az államvasutak igazgatóságának bőkezű támogatása tette lehetővé, hogy a nemzeti nagytáborban minden cserkészcsapatunk részt vehetett”, így az Istvántelki Főműhely csapata is.

Az Istvántelki MÁV Főműhely 261-es Irinyi János cserkészcsapatának otthona 1938-ban két nagy teremből, négy szobából és egy raktárhelyiségből állt. Sátorokból, szalmazsákokból, takarókból, főző- és evőedényekből álló felszerelésük tökéletes volt. „Kedvenc sportjuk a vízi cserkészet. Csónakjukat egy nagy vitorlás, tíz vászonkajak és egy ladik képezi. Nyáron a magyar királyi államvasutak Igazgatósága által Balatonkenesén 4,5 hold területen létesített cserkészparkban szoktak táborozni.” Az Istvántelki Főműhely cserkészcsapatának volt tagja Kiss Imre, aki részt vett az 1933-ban Gödöllőn megrendezett IV. világ-cserkész találkozón. Nevezett később vasutas lett, és hosszú ideig a MÁV Vezérigazgatóság, a Járműjavító Szakosztályon dolgozott.

Az 1921. évi LIII. Törvénycikk alapján Magyarországon minden ifjú 24. életévének befejezéséig testnevelésben részesül. „Az államvasutak nagyobb műhelyeiben kiképzés alatt álló tanoncok mindannyian a kötelező testnevelés alá tartoznak, az ő soraikból kerül ki a MÁV leventéinek nagyobb százaléka.” „Az első MÁV országos leventeversenyen megjelentek az északi és istvántelki főműhelyek leventéin kívül Debrecen, Miskolc, Szolnok és Szombathely MÁV leventéi, s fegyelmezett-ségükkel a szertorna, szabadgyakorlatok és az atlétika különböző ágaiban bemutatott gyakorlataikkal a meghívott szakférfiak legnagyobb elismerésére érdemesítették magukat.” □

* Az idézetek az 1927-ben megjelent Magyar vasutasok albuma című könyvből valók.

Újpest villamosközlekedése 1907-1914 között

Újpest 1907-ben rendezett tanácsú város lett. Fejlődéséhez közvetve hozzájárultak a helyi és a fővárossal való közlekedési kapcsolatot biztosító villamosvasútjai. Újpestről három közvetlen járat teremtetett összeköttetést a Budapest belső gyűrűjének számító nagykörúttal, közülük kettő, áthaladva lakóhelyünkön, futott tovább a szomszédos Rákospalotáig.

Ebben az esztendőben építette ki a Budapest-Újpest-Rákospalotai Villamos Közúti Vasút Rt. (BÚRV) a MÁV Istvántelki Főműhelyéhez vezető, illetőleg a Viola utcán áthaladó vonalait. A Lehel és Külső István (ma: Pozsonyi) utca irányban Megyerre és Rákospalotára járó villamosok útvonalából a Mária (ma: Lebstück Mária) utcánál ágazott ki, majd az Ősz utcába fordulva új építésű közös szakaszuk a Kórház utcáig vezetett. Az istvántelki járat még előbb a Rózsa utcába fordult, majd a Zápolya (ma: Elem) utcán haladt át Rákospalota területére, és itt a mai Klára utcán, végül az Ősz utcán tért vissza, nagy hurokban kerülve meg a tömböt. Az új építésű vonalak közül e hurok egyvágányos kivitelben készült. A másik irány az Ősz utcából a Kórház utca felé vezetett. Enyhe ívben szelte keresztül a Nyár utcát a Gróf Károlyi Sándor kórház főbejárata előtt, majd a Viola és Széchenyi utcákon át egészen a Budapestvidéki Villamos Közúti Vasút Rt. (BVKV) tulajdonát képező Vasút (ma: Görgey Artúr) utcai vonalhoz csatlakozott.

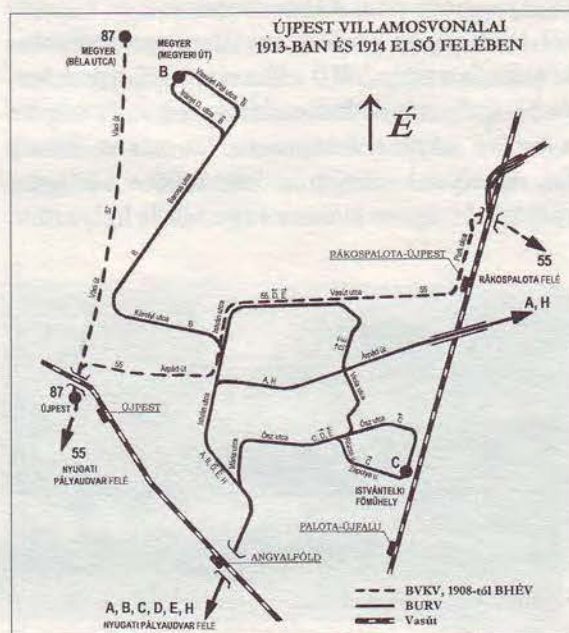
Forgalmuk 1907. december 19-én indult meg. Ide három viszonylatot szerveztek, melyek kiindulópontja a Nyugati pályaudvari végállomás volt. A Rákospalota területéhez tartozó Istvántelek felé járó kocsikat a főműhelyi munkások mellett Palota-Újfalú lakói is használták, a budapest-marcheggi vasút pályáján átkelve érték el megállóját. A másik két járat – ellentétes irányban – a Mária, Ősz, Kórház, Viola, Széchenyi, Vasút és István utcákon át nagy hurkot leírva haladt vissza kiindulópontja felé. Velük a Károlyi kórház vált

könnyűszerrel elérhetővé. Mindhárom járat kocsijai negyedóránként közlekedtek.

Az új vonalak átadásával növelni kellett a BÚRV központi áramfejlesztő telepének kapacitását, egyúttal bővítették a kocsiszín vágányhálózatát, hogy az 1907-ben újonnan beszerzett 15 darab nagyobb befogadóképességű motorkocsit is tudják tárolni.

A másik újpesti villamosvasúti cég, a már említett BVKV a fővárosi villamoshálózat egyik nagy birtokosának, a Budapesti Közúti Vaspálya Társaságnak (BKVT) leányvállalata volt. Utóbbi vállalat érdekkörébe tartozott a főváros környéki vicinális vasutakat üzemeltető Budapesti Helyi Érdekű Vasutak (BHÉV) is, amely 1908-ban magába olvasztotta a BVKV-t, annak megyeri és rákospalotai vonalával együtt.

1909-ben kezdődött a Rákospalota-Veregyház-Vác, illetőleg Gödöllő felé vezető helyiérdekű vasút kivitelezése (más részvénytársaság által). Ennek végállomása Rákospalota-Újpest vasútállomás újpesti oldalán a Park (ma: Szilágyi) utca melletti – részben a mai 12-es és 14-es villamosok 2005-ben kialakított

új nyomvonalának helyén – létesült. A MÁV marcheggi vonalát és a mellé tervezett hely-
 érdekű vasút vágányát metszette a BHÉV rá-
 kospalotai vonala. A villamosok eddig szintben
 keresztelték a MÁV pályáját, most viszont a
 cég elhatározta, hogy a korábban szóba került
 alul- vagy felüljárón történő átvezetési meg-
 oldások közül az előbbi valósítja meg. Ennek
 munkálatai idejére a villamosok számára nem
 készült ideiglenes szintbeli átjáró, így a kocsik
 megosztva közlekedtek; utasaik gyalogszerrel
 keltek át a vasút vágányain, s szálltak át a
 továbbhaladó villamosra.

A ma Fóti úti aluljáróként ismert mű-
 tárgy nagy valószínűséggel az 1910-es esztendő
 folyamán készült el. A 2x6 méter nyílással ren-
 delkező aluljáró vízszintes pályarésze 54 méter
 hosszúságú, oldalaihoz a támfalak mellé 1-1
 méter széles gyalogjárda került; teljes hosszá-
 ban köburkolatot kapott. A hozzá vezető Park
 és a rákospalotai Vasút (ma: Pozsony) utca 12
 méter széles volt. Újpesti kijáratánál építették
 ki az „ügynevezett” Megyeri (ma: Fóti) út be-
 kötését. Az aluljáró átadásával a villamosok
 várakozás és akadály nélkül juthattak el Rákos-
 palota belterülete felé.

Budapest területén és a környéki tele-
 püléseken működő villamosvasutak vonalhá-
 lózatának és forgalmának növekedésével a
 különböző viszonylatok megkülönböztetésére
 használt színes tárcsák egyre kevésbé feleltek
 meg, hiszen sokféleségük által nehezen lehetett
 őket megjegyezni. A kereskedelemügyi minisz-
 ter 1909 végén kiadott rendelete ezt orvosolva
 kötelezővé tette 1910-től a viszonylatok szám-
 és betűjelzésének használatát. A kocsik végein
 a tetőre nagy transzparens lámpát szereltek
 fel, amelynek üveglapja elé fekete bádogle-
 mezből kivágott számot vagy betűt helyeztek,

és e jelzést a kocsik oldaltábláin is feltüntették.
 A két legnagyobb villamosvasúti cég közül a
 már említett BKVT páratlan, míg a nagy rész-
 ben Pest területén működő Budapesti Villamos
 Városi Vasút (BVVV) páros számokkal látta el
 járatait. A BHÉV két újpesti vonalát is számok-
 kal jelölték, a BÚRV hat viszonylatát pedig
 betűkkel különböztették meg egymástól. Ve-
 gyük sorra őket!

A BKVT Váci úti és a BHÉV újpesti és
 rákospalotai vonalán közlekedő, 1910-től
 55-ös járat jelzésére eredetileg kék alapon fe-
 hér vízszintes sávval ellátott tárcsa szolgált. A
 nyugati pályaudvartól Újpestre a Váci úton, az
 Árpád és István úton, majd a Vasút és a Rákos-
 palotához tartozó Park utcán, az aluljárón,
 valamint a palotai Vasút utcán át a Kert köz-
 ben lévő forgalmi telepig vezető útját 36 perc
 alatt tette meg. Este 8 óráig 8-10, ezen túl
 üzemzárásig 15 percenként indult végállomá-
 sairól. Valamelyest segíthetett a forgalom rend-
 szerességén, hogy 1914. november 23-án átad-
 ták a rákospalotai Vasút utca második vágányát,
 így a csekély Kert közti szakasztól eltekintve
 végig kettősvágányú pályán haladt az 55-ös.

A vasúti híd mellett lévő Váci úti végál-
 lomásról induló 87-es – korábban egyszínű fe-
 hér tárcsás – megyeri járat szintén a BHÉV
 üzemében állt. A Váci út újpesti szakaszán Bé-
 la utcánál lévő végpontjáig az úttest nyugati
 felén helyezkedett el egyetlen vágánya, me-
 lyen négy kitérőt építettek be. Közülük az első
 kettő, a Zrínyi és az Andrássy utcáknál, vi-
 szonylag közel feküdt egymáshoz; szükség le-
 hetett rájuk a teherszállító menetek miatt is –,
 a Zrínyi és az Andrássy utcáknál voltak. A kö-
 vetkező kitérő a Székesfővárosi Vízmű, illetve

55-ös villamos az Árpád úton, mögötte a Központi Szálloda
 épülete látható

Váci úti villamos végállomás a vasúti híd mellett 1910-ben.
 A kép bal felén a BKVT kocsija áll fehér tárcsával, ablakai
 fölött „Újpest” és „Megyer” feliratú táblákkal

az Egyesült Villamossági Rt. gyártelepe előtt, az utolsó pedig a végállomásnál volt. Tervezték a második vágány fektetését, ennek közigazgatási bejárását 1911. június 23-án tartották meg, kivitelezésére azonban 1916-ig várni kellett. A negyedóránként induló járat utasait főképp a villamossági gyár (a későbbi Tungsram) dolgozói alkothatták. Mindkét vonalon a BHÉV részére átadott BVKV eredetű motor-kocsik mellett a BKVT villamosai is közlekedtek.

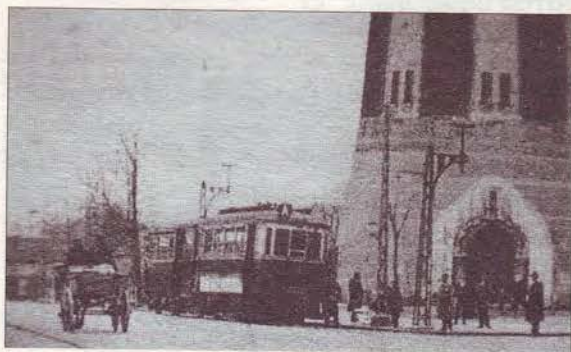
A BÚRV legforgalmasabb, A jelzést – korábban egyszínű zöld tárcsát – viselő relációja a Nyugati pályaudvartól a Lehel utca felől érkezett, majd az István és Árpád úton, a vasút fölötti egyvágányos felüljárón, illetve a palotai Fő úton (a mai református templom helyén álló) rákospalotai közszékházáig tartott. Palotai végpontján új hurokvágányt helyeztek üzembe 1910. augusztus 19-én, amely segítségével a pótkocsis szerelvények visszafordulása könnyebbé vált, nem kellett a végállomáson lecsatolás után körüljárnia a motorkocsinak pótjárművét. A vasút feletti szakasz kivételével ket-tősvágányú pályán haladó A jelű kocsik 42 perc alatt futották be útjukat, és egész nap 12 percenként követték egymást. (E járatot 1939-től 90-esnek, 1955-től 12-esnek jelölték.)

Sárga tárcsát váltott fel a B jelzés 1910-ben a BÚRV Nyugati pályaudvar és Megyeri kápolna közötti viszonylatán. Újpest belterületére az A jelű kocsikkal megegyezően érkezett, majd a Városházánál kanyarodott a piac mellé, s tovább egy vágányon a Károlyi, majd – egy újabb ívet követően – a Baross utcában haladt. A Megyeren épülő új közvágóhídig tervezték a vonal meghosszabbítását, amelynek építése az 1910. június 22-i közigazgatási bejárást és a

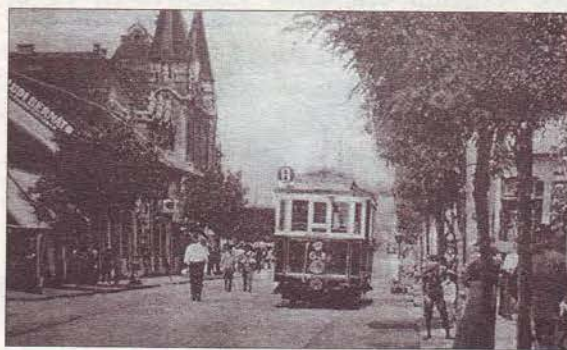
július 9-i miniszteri hozzájárulást követően indult meg. A Baross utcán és az ekkor még csak nyitandó Irányi Dániel és Vasvári Pál utcákon át a Megyeri útig tartó, utóbbi közterületeken hurokszerűen végződő pálya üzembe helyezésére 1911. március 29-én került sor. Ezzel együtt a Baross utcában a forgalom javítása érdekében egy új kitérőt létesítettek. Az új vonal mellett lévő parcellákon „rohamos mértékben” épültek új házak, és persze jól jártak a városi szegényházat felkeresni vágyók is. (E járat 1939-ben a 93-as, 1955-ben a 8-as számot kapta.)

Az 1907 végén átadott istvántelki és Kórház–Viola–Széchenyi utcai relációk korai jelzéseit egyelőre nem ismerjük. Előbbi 1910-től C betűt viselt, és továbbra is a főműhely munkásainak, valamint Rákospalota–Újfalú, Istvántelek és Újpest délkeleti szeglete lakóinak legfőbb villamosjárata volt. Szerepe a Viola utcai vonal megszűnésével a Károlyi kórházba látogatók utaztatásával bővült. Fél óra alatt lehetett vele végpontjai között utazni, reggel és este 8, napközben 9, este fél 11-től 15 percenként indult. (A C jelű kocsikat 1939-től 91-es, 1955-től 14-es számokkal jelölték.)

A nagy újpesti körforgalomban résztvevő viszonylatokat 1910-et követően D és E jelzéssel illették. Előbbi a Viola utcán északi, míg az E jelű déli irányban haladt keresztül. Mindkettő fordulóideje 70 perc volt, egész nap 15 percenként indultak a Nyugatitól. Csekély forgalmuk is szerepet játszhatott abban, hogy 1914 nyarán a háború kezdetekor e két viszonylatot elsőként szüntették meg. Helyettük ekkor az István út Árpád úti csomópontjától a Nyugatihoz J jelzéssel indult új járat az A és B jelű kocsik útvonalán. (A J-t

A jelzésű BÚRV villamos a Víztorony mellett

B kocsi jön Megyer felől az István úton

1939-ben 92-es, 1953-ban 62-es, 1961-ben 12A szám váltotta fel.)

Az Árpád és István úti csomópontból induló fehér alapon vízszintes piros sávval jelölt Aréna úti kocsik 1910-ben F betűjelet kaptak. 1911. július 15-ére elkészült a Lehel utca és Aréna út csomópontjában a Nyugati pályaudvar felé kanyarodó vágányív, így az F jelű kocsik ezután a Nyugatitól jártak az Aréna úti aluljáróig (Vágány utcáig), nem jöttek ki Újpestre.

Érdekes „vérkeringésbe” kapcsolódott be lakóhelyünk 1913-ban a január 1-jén indított új H viszonylat által. Ez ugyanis a Nyugati és a Keleti pályaudvarok között közlekedett városunkon, illetőleg Rákospalotán, Pestújhelyen és Rákosszentmihályon át. Nagyságára jellemző, hogy 26 kilométeres útját 95 perc alatt tette meg, a főváros és környékének e korban leghosszabb közúti vasútvonalának számított. A Nyugati pályaudvartól az A jelű kocsival azonosan érkezett (42 perc alatt) Rákospalota Széchenyi terére, majd innen a templomot megkerülve az Imre (ma: Beller Imre)–Szentmihályi út (ma: Szent Korona útja)–Apolló utca–mai Késmárk utca–Rákóczi út vonalán érte el a BHÉV budapest-gödöllői vonalát, amelyhez Rákosszentmihály (ma: Nagyicce) állomásánál csatlakozott. Innen a Kerepesi úton közelítette meg Keleti pályaudvari végpontját. A BÚRV 1912 első felében 15 darab olyan motorkocsit gyártatott, amelyek villamos berendezése alkalmas volt a BHÉV-nél használatos nagyobb, 1000 V-os üzemfeszültségre is.

A növekvő forgalom megkívánta a járműszám növelését. A már említett motorkocsikon kívül 10 új pótkocsit vásárolt a BÚRV, így ezután összesen 54 gépes és 28 pótkocsi tartozott állományába. Ismételten kibővítették forgalmi telepének vágányzatát, és új

áramfejlesztő gépet helyeztek üzembe. A BHÉV változatlanul a BVKV-tól megörökölt 10 motorkocsival rendelkezett Újpesten és Rákospalotán, melyhez, mint említettük, a BKVT is adott villamosokat.

A háború előtt több terv született az újpesti hálózat bővítésére. Ismét előtérbe került a Deák és Toldi utcai összekötő vonal megépítésének ügye; ez a Baross utcától vagy a Váci úttól az István útig a Károlyi utca egyvágányos szakaszát tehermentesítette volna. 1911-ben történt meg közigazgatási bejárása, mely után a Deák és István utcai kanyarodóvágány építését 1912. május 31-én engedélyezte a miniszter. Ehhez a BÚRV kisajátított Csikós András saroktelkéből 56, és a szomszédos telkekből néhány négyszögölnyi területet. (Később ezen ív mentén épült fel a mai Külvárosi Kávéház jellegzetes épülete.) 1913. november 24-én a Váci úti 87-es járat második vágányával együtt tárgyalták e sínpár további kérdéseit. Egy másik elképzelés megvalósulása érdekében 1910-ben a BÚRV engedélyt kért arra, hogy az Istvántelki főműhelyhez vezető vonalából egy kétvágányos pályát építhessen a Berliini utcán a székesfővárosi Határ útig (ma: Madridi utca), és ezen tovább a MÁV Angyalföld állomásáig. Ennek közigazgatási bejárására 1911. július 18-án került sor. Az Árpád út és a palotai Fő út között egy új közúti aluljáró épült volna Rákospalota–Újpest vasútállomás rekonstrukciója során, amelyben a BÚRV két sínpárja is helyet kapott volna. Kivitelezésére 1911-ben a kereskedelemügyi miniszter rendeletben kötelezte a MÁV-ot, ám ennek ellenére ebből csakúgy, mint a többi tervből, a háború kitörése miatt nem valósult meg semmi. Az első kettő lekerült a napirendről, míg utóbbi helyett csak hat év-tizeddel később, 1974-ben épült meg az új Árpád úti felüljáró. □

A Viola utca egy D villamossal a Nyár utca felől nézve

A BÚRV egyik H kocsija Rákosszentmihály HÉV-állomáson

RÓBERT PÉTER

Újpest nehéz hetei-hónapjai 1944-ben és 1945-ben

Fővárosunkért volt a második világháború egyik leghosszabb és legvéresebb összecsapása. Miután nem lett „nyílt város”, 800.000 otthonában maradt lakos feje fölött folyt a két legerősebb hadsereg küzdelme, amely civil áldozatok tízezreit is követelte.

Akkor még Újpest nem tartozott Budapesthez, de az önálló város osztozott a főváros sorsában. Mint ipari centrum az 1944. évi nyári légítámadások egyik fő célpontja volt.

Sztálin sürgetésére Malinovszkij marsall október végén indított támadása november 3-áig el kellett volna hogy érje Újpestet, de ezt a német csapaterősítések magakadályozták. Viszont állandósult a tüzéségi tűz, német és magyar katonaság lepte el a várost. November 1-jétől az újpesti leventék erődítési munkákban vettek részt. Az ún. „pesti hídfő” védelmére kiépítették az Attila-vonalat, amely három állásrendszer alkotta félkörből állt, a legbelső már a peremvárosok (Kispesttől Újpestig) szélén húzódott. Totális mozgósítással próbálták benépesíteni a lövészárkokat, feltölteni az alakulatokat. Ezek nagyrészt gyorsan összeszedett különböző egységek voltak, például egy rendőr tanzászlóalj, amelynek egyenruháját a szovjetek nem ismerték, ezért hangszórón kérdezték meg őket, hogy kivel tartanak. Válasz után tüzéségi tűzzel és 60 tankkal 70%-os veszteséget okoztak a nagy nehezen visszavonuló rendőrtanulóknak. Ez már december közepén volt, a németek ellentámadással próbálkoztak, amelyhez a frissen ideküldött Feldernhalle SS páncélgránátos hadosztály parancsnoka az Egyesült Izzóban tartott eligazításon nagy reményeket fűzött, de csupán Fótot tudták néhány órára visszafoglalni.

Közben jelentős tevékenységet folytatott a Földes László vezette ellenállási csoport. Ők mentették meg a már aláaknázott víztornyot a felrobbantástól, az Apolló-házban

működő nyilasházból csellel kiszabadították a fogvatartottakat. 48 foglyot kivégzés ürügyén vitték a Duna felé, majd szabadon engedték őket. Január 9-én visszamentek a nyilas központba, és a parancsnok részére 14 kg-os csomagot hagytak, mondván, hogy arany van benne. Az „ajándék” felrobbant, 28 pártszolgálatos pusztult el. Összesen 53 nagyobb akciót hajtottak végre, a legtöbbet a kerületek között! Működtek Újpesten a németellenes Táncsicszászlóalj egyes részei is. Egyetemi hallgatók voltak, akik Várhelyi József medikus parancsnoksága alatt felderítő zászlóaljnak álcázva hajtottak végre fegyveres támadásokat nyilasok és németek ellen.

Elkeseredett harcok folytak a rákosrendezői pályaudvarért, amelyek Újpestre is átterjedtek. Január 9-én a 10. magyar gyaloghadosztály naplójába így ír egy ismeretlen katona: „Az ellenséges nyomás a délutáni órákban mindinkább fokozódott, és láthatóvá vált, hogy az ellenség a Rákospalotán és Újpesten lévő alakulatok elvágására törekszik, miáltal a pesti hídfőt ketté akarja vágni.” Ennek megelőzésére a pesti oldal német parancsnoka, Smidhuber tábornok elrendelte Újpest kiürítését azzal, hogy a vasúti körgyűrű északi vonaláig vonuljanak vissza. Másnap, január 10-én a Feldernhalle hadosztály egységei ki is ürítették Újpestet, de nem sikerült tartani a körvasút töltését, úgy hogy a szovjet erők elérték a Rákospatakot. Újpesten véget ért a háború, de iszonyú károkat okozott! Az országos jelentőségű vasúti hidat amerikai bombatalálat érte, a maradékot december 27-29-én a németek robbantották fel.

Gyárakra „üzembénítást” rendeletek el, amely a legfontosabb gépek és berendezések leszerelését jelentette, de szerencsére ezt a bátor munkások életük kockáztatásával nagyrészt megghiúsították. Ennek köszönhetően például a legnagyobb újpesti gyárban, az Egyesült Izzóban az első szovjet tiszték már meg-

rendelést hoztak rádiócsőgyártásra. Akik ebben részt vettek, kénytelenek voltak beköltözni az üzembe, két okból is: nem hurcolták őket „málenkij robot” címén esetleg több évre a Szovjetunióba és a szovjet parancsnokság biztosította élelmezésüket. Persze probléma volt elég. Február 9-én a felrobbantott Duna-hidak roncsai okozta jeges árvíz öntötte el a gyáruhart. A dolgozók áldozatkészsége csodákat művelt. Ennek ellenére március 28-án 500 szovjet katona szállta meg a gyárat, és „jóvátétel” címén megkezdődött a berendezések elhurcolása. Május 15-éig 700 vagonban 11 millió dollárnyi értéket vittek el. A károk teljes pótlása aztán évekig tartott.

A Chinoinban 1944 novemberétől német tisztek ellenőrizték az üzembenítés végrehajtását, de csak kisebb gépi berendezéseket szereltek le, viszont nyersanyag és áram nem volt, így hónapokig csak a megmaradt félkész termékeket dolgozhatták fel. Március 31-éig a szovjet csapatok számára gyártottak gyógyszereket, utána fennakadások voltak a termelésben, majd szovjet részről jóvátételként követelték a gyár teljes leszerelését. Végül sikerült elérni, hogy az oroszok más gyárak gépeit fogadják el.

Nem kímélte a háború a Magyar Pámtipar nagy múltú telepét sem. Sikerült megakadályozni a gyár németek által követelt

Az Apolló-ház 1944-ben nyilasházként működött

kiürítését, a munkások Németországba szállítását. Az épület- és üvegkár nem volt jelentős, de a gépház turbinái nem működtek. Hamar sikerült megjavítani a gépeket, és január végétől már a szovjet csapatoknak készítettek gimnasztorykát és fehérneműt.

Megindult a munka a börgyárakban is. Először a talprészlegben és a zsíros üzembn kezdtek termelni, a szovjet hadsereg részére gyártottak lábbelit. Szénhiány miatt a kazánokat hulladékkal és kivágott fákkal fűtötték, amelyeket a Népszigetről és a tulajdonos Wolfner család villájának kertjéből szereztek.

Sok épület megsemmisült vagy megromlódott a januári harcokban. Több bomba érte a lakóházakat és a Könyves Kálmán Gimnáziumot; a diákok – akiknek a Vöröskereszt adott ebédet – a város határában gyűjtöttek tüzfát. Bezárták az Újpesti Városi Színházat, az épületben a deportált zsidók holmiját raktározták el. Mégis hamar újraindult a színházi élet. Március 1-jén már Gogol: Revizor című darabját adták elő.

Az első villamos február 8-án már közlekedett Újpest és az angyalöldi Forgách utca között. Április 1-jén bevezették a jegyrendszert Újpesten, így próbálva biztosítani a minimális élelmiszerellátást.

Az emberek szorgalmának, áldozatkészségének köszönhetően az élet hamarabb megindult, mint a hatalmas károk alapján várni lehetett volna. Mivel áru nem volt és nagy hiány mutatkozott a legalapvetőbb élelmi cikkekben, a nagyobb üzemek élelembeszerző körutakat szerveztek és vágóállatokat tenyésztettek. Fényképek tanúsága szerint sertéseket tartottak a Tungsram gyáruhartán. Ösztönözték a dolgozókat állatok tartására, az üzemek megpróbálták saját baromfi-, nyúl- és kecskeltartással javítani az élelmezési helyzetet.

Hamar helyreállt a sportélet: az 1945-ös labdarugó bajnokságot az Újpest csapata nyerte!

Az alapvető nehézségek között nagy tudományos eredmény is született! 1946. február 6-án a Bay Zoltán vezette kutatócsoport az Egyesült Izzó laboratóriumában sikeres kísérletet hajtott végre: észlelték rádióhullámok visszaverődését a Holdról. Ezzel igazolták, hogy a jövőben rádiókapcsolat létesíthető távoli égitestekkel. □

Epizódok Aschner Lipót életéből

8. rész: Vádol az üzemi tanács

A Tungsram Váci úti területét 1945. március 28-án ötszáz szovjet katona szállta meg. Lajstromba vettek minden gépet, és két hónap alatt leszerelték a gyárat. Hétszáz vagonnyi gépet és alkatrészt vittek el. A vállalat 11 millió dollár értékű elszállított vagyona sohasem térült meg, és nem számították bele a Szovjetunió-nak fizetett jóvátételbe sem.

Aschner Lipót már svájci tartózkodása kezdetén felvette a kapcsolatot Jankovich Dénessel, az Izzó gazdasági igazgatójával és Fischmann Leó vezérigazgató-helyettessel, akik folyamatosan kikérték a tanácsát és tájékoztatták a Tungsram helyzetéről. Az 1945 szeptemberében megalakult üzemi bizottság mindezt nem nézte jó szemmel. A Somlai László elnök vezette „üb” 1945-46-ban jelentős politikai hatalmi pozíciót töltött be. (A testület tagjai fele-fele arányban képviselték a kommunista, illetve szociáldemokrata pártot.) Szervezetük 1945. november 28-án az alábbi levelet küldte a részvénytársaság vezetőségének: „Különböző forrásokból származó hírek alapján az a megállapításunk, hogy a vállalat vezetése nem oly módon történik, hogy az általunk képviselt munkásság érdekeit a legjobban szolgálja. [...] Úgy látszik, hogy Aschner Lipót, a vállalatnak annak idején nyugdíjazott vezérigazgatója Svájcban úgy ténykedik, mintha tényleges vezetője volna a Tungsram konszern ügyeinek. Ennél súlyosabban kifogásoljuk azonban azt, hogy ténykedése a vállalat régebbi fiók-létesítményeivel kapcsolatban súlyos sérelmére van az Izzó újpesti munkásságának. Köztudomású tény, hogy fiókvállalataink az Izzó munkássága által megkeresett és annak ki nem fizetett pénzekből létesítették, így kézenfekvő volna, mai helyzetünkben ezen létesítményeknek minden erejükkel támogatásunkra sietniük. Tudomásunk van arról is, hogy Aschner úr vállalatunk jelenlegi vezetőinek megkerülésével kíván más

vállalati vezetőktől oly természetű jelentéseket, értesítéseket, műszaki adatokat stb. kapni, amelyeknek kiadása az Izzó, Újpest és a magyar ipar érdekeit súlyosan veszélyezteti és kimeríti az ipari kémkedés, valamint a hazaárulás fogalmát is.”

Az üzemi bizottság levele súlyos vádakat fogalmazott meg, és az aláírók kilátásba helyezték, hogyha a közeljövőben nem történik változás, komoly lépéseket tesznek.

Korabeli levelekkel és dokumentumokkal bizonyítható, hogy Aschner Lipót minden cselekedete az Egyesült Izzó és a nagy hagyományú magyar ipar érdekeit szolgálta. 1945. december 19-én, Genfben kelt magyar nyelvű levelében a New Yorkban élő Bátor Viktorhoz* fordul kérdéseivel: „Mint tudod az angolok semmitmondó indokkal annak idején az EIVRT-t [Egyesült Izzó Villamossági Rt-t], még mielőtt Magyarország belépett volna a háborúba, a fekete listára tették. Amikor ezt megtudtuk, azonnal kapcsolatba léptünk az angol konzulátussal és megkértük Harry Weckfield konzul urat, hogy Londonban járjon közbe és akkor pontról pontra igazoltuk, hogy mi teljesen korrektül jártunk el és Harry Weckfield úr is meggyőződött erről. Ő több táviratot küldött Londonba, hogy az EVIRT a feketelistáról lekerüljön és London különféle visszakereséseiből arra következtettünk, hogy biztosan kedvező fordulat fog bekövetkezni, ha a háború kitörése miatt a kérdéssről folyó tárgyalások hirtelen félbe nem szakadtak volna. Most két dolog történhet: 1. Hogy a békekötés révén Magyarországgal minden normális kerékvágásba kerül és ebben az esetben teljesen a te véleményeden vagyok, hogy most nem kell semmit se csinálni, vagy 2. hogy a békekötés után a korábbi feketelista újra életbe lép. Szeretném a véleményedet megismerni, hogy félni kell-e ettől és igenlő esetben ebben az értelemben valamit kellen-e tenni.

Az itteni gazdasági tájékoztatások szerint az amerikai kormánynak az lenne a terve, hogy bizonyos cégekkel, amelyek a feketelistán vannak, a kereskedés és a kapcsolat dolgában „Treasury licence-re” lépnek [kincstári engedélyt kérnek], ennek alapján végzik ezek Amerikával és a többi szövetséggel a kereskedelmet. Számunkra magától értetődően nagyon fontos lenne egy ilyen „Treasury licence”-t kapni, és kérlek közöld, hogy ilyen licence-nek a megszerzése nagy nehézségekkel járna-e és sokba kerülne-e, és gondolod-e, hogy mi ilyet a törzsgyárunk és a semleges államokban [...] lévő leányvállalatok részére megkaphatnánk-e.”

Bátor Viktor nem késlekedett a válaszzal. 1945. december 26-án kelt levelében már arról tájékoztatta Aschnert, hogy „A General Licence [...] általános feloldást, engedélyt adott az összes ‚blokk’ állam részére [...] következésképpen ettől a dátumtól kezdve a kereskedés Magyarországgal nem tiltott, az Enemy Act alapján, pénz utalható át Amerikából Magyarországra minden korlátozás nélkül. Ez nem oldja fel a magyarországi zárolt vagyontárgyakat ebben az országban. Ezért úgy vélem, tegyünk megfelelő lépéseket, hogy a Tungsram Zürich-et töröltessük a feketelistáról és a többi leányvállalatot is. Úgy vélem, ebben nem lesznek nehézségeink. Javaslom, hatalmazzon fel, hogy az Ön nevében benyújthassak ilyen kérelmet az USA State Departmenhez [Külügyminisztérium] és kérjem a törlést.”

Az üzemi tanács koholt vádjaival szemben a fennmaradt dokumentumok arról tanúskodnak, hogy Aschner igenis kereste a kapcsolatot az újpesti gyár vezetőivel, és „kü-

A Tungsram üzemcsarnoka 1945 áprilisában

lönutasnak” minősített akcióival azon dolgozott, hogy a világháború, valamint a magyarországi politikai változások után tisztázza az Egyesült Izzó jogi helyzetét, illetve helyreállítsa kereskedelmi kapcsolatait. Az Országos Levéltárban megőrzött, korábban „bizalmas”-nak minősített jelentés szerint 1946. október 3-án Gentben, Lazare Groddal, a Tungsram A. G. Zürich igazgatójával és dr. Palágyi Róberttel, az újpesti vállalat jogtanácsosával folytatott beszélgetése során Aschner Lipót felvetette, hogy „noha amerikai személyes barátai egy részét időközben leváltották és a pillanatot sem tartja alkalmasnak, amennyiben az újpesti urak kiutazását mégis kívánatosnak, a vállalat szempontjából előnyösnek és már most időszerűnek fogják ítélni, a maga részéről nem fog elzárkózni semmi olyan fáradtságtól, amelyet a vállalat érdekében fejthet ki. Ezért aggályai ellenére, ha az újpesti vezetőség őt erre felkéri, bármely pillanatban hajlandó egy amerikai utazásban részt venni. [...] Amennyiben az újpesti vezetőség az amerikai utat mégis időszerűnek tartaná, kéri Újpest közreműködését annak érdekében, hogy ő amerikai vízumot kaphasson. Amennyiben ez Budapesten nem volna lehetséges, tanácsot kér, zürichi applikációját IGE Co [International General Electric] látogatás, vagy Eislerrel való tárgyalások címén nyújtsa-e be?”

Ugyanezen a beszélgetésen „Aschner úr megállapítja, hogy a különböző zsidótörvények hatályba lépésétől kezdve, a vállalatnál egyre csökkenő fizetést, majd a háború utolsó periódusában semmiféle fizetést nem vett fel. (Ezt csak leszögezni kívánja, de erre vonatkozólag igényt e pillanatban nem érvényesít, tekintettel a vállalat jelenlegi nehéz helyzetére.) Ez utóbbi mondatot zárójelben rögzítette a szűk körű beszélgetésről készült, „bizalmasnak” minősített jegyzőkönyv korabeli krónikása.

(Folytatjuk)

*Bátor Viktor, Vidor Bator (Komárom, 1891. nov. 3. – New York, 1967. dec. 10.): ügyvéd, kiadó, a Bartók-hagyaték vagyonkezelője. 1920-tól a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank főügyésze volt. A második világháború előtt New York-ba emigrált. A Narvar Corporation igazgatója és főpénztárosa; elnökgazdátója és elnöke több New York-i vállalatnak, köztük az Agnes De Mille revüszínháznak is.

DR. SZERÉNYI ANTALNÉ

Egy újabb ismeretlen Kassák vers

Kassák írói munkássága Újpesten kezdődött. Ahogy önéletrajzi regényében írja: „Kint lakunk Újpestnél, a Váci út legvégén egy pincszobában.”

Mint vasipari munkás, gyakran megfordult az újpesti munkásegyletben. Itt kapott ösztönzést arra, hogy ne csak a politikai sajtó, hanem a szépirodalom iránt is érdeklődjön. Mély benyomást tett rá Petőfi költészete, majd az 1908-ban megjelent A Holnap antológia, melyben Ady, Babits, Balázs Béla, Dutka Ákos, Emőd Tamás, Juhász Gyula és Miklós Jutka versei jelentek meg. Megragadta újszerűségük, úgy érzi, ők az igazi költők – bár egyelőre csak csodálja őket. Aztán Kassák is megpróbálkozik az írással, és a Szegénység című versét a lap le is közli. A szerkesztői üzenetekben azonban a következőket olvassa: „K. L. Újpest. Biztatásul leközlöttük.”

Ahogy később írta: „Ennek az utálatos mondatnak a fölfedezése egészen letört. Csúnya sértést láttam benne a szerkesztő részéről. Miért kellett a véleményét így dobra ütni, mikor ugyanezt négyszemközt is elmondhatta volna nekem. Meg voltam győződve róla, hogy ilyesmi csak egy ócska vidéki laptól érheti az embert. Megfogadtam, ha kérnének se adok nekik többé írást.

Mielőtt otthon megmutattam volna a lapot, az átkozott szerkesztői üzenetre, mintha véletlenül történt volna, ráöntöttem a tintát. Valami lelki nyomástól szabadultam meg, hogy ezt a szégyenfoltot sikerült eltüntetnem.”

Későbbi verseit a Független Magyarországnak, a Renaissance-nak, majd más lapoknak is elküldte. Érdekes kivételt képez a Miklós Móricznak, az Újpest szerkesztőjének átadott verse, az Elátkozott sziget, amelyet 1910. január 1-jén hozott az Újpesti Napló.

KASSÁK LAJOS

Elátkozott sziget*

Itt heverek a kék holtvizek partján
Rothadó kintől vonaglik a táj,
Köröttem sötétben, mint a bánat,
Az elátkozottak lelke száll.

Táncot lejtene, sírnak, hahotáznak,
Gyászszekéren sebeket hordanak körül,
Kongani kezdenek céda asszonyosívvél
S nyöszörgő népek bújnak ki a földből.

Petyhüdt testükből előtör az élet:
Kénorgiáktól lesz hangos a lég,
Friss koponyákból oltárt raknak össze,
Hová majd a bűnök papja lép.

*Ez a vers nem szerepel az 1972-ben megjelent Kassák Lajos összes versei című kötetben. Sehol sem említi maga Kassák sem önéletrajzi írásában, az Egy ember élete című munkában. Elképzelhető, hogy az egyesületi tagok közül valaki, talán Kiss Károly, a korán elhunyt munkásköltő, akit meglepett a vers újszerűsége,

Kék lidérctüzek ülnek ki a partra
És mindent halotti mezbe vonnak,
Az idő már lopva éjfélbe hágott,
Gyónni mennek az elkárhozottak

Éjfél

Most van a vég, a legszebb óra,
Lángostorokból pattogó menő ver,
S a koponyahegyen, közel az éghez,
Hegedűn játszik egy vigyorgó páter.

és aki ismerte Miklós Móricz modernebb gondolkodásmódját, adta át a verset az újpesti munkásegyletből jól ismert szerkesztőnek. De mivel újpesti lap volt, a fent említett okok miatt Kassák valószínűleg nem foglalkozott a vers megjelenésével. Számára nem jelentett előrelépést egy „vidéki lap” publikálása.

Civil összefogás egy tőzegláp megmentéséért

A Dunakeszi tőzegláp 2009 októbere óta áll a médiaérdeklődés központjában egy botrányos természetvédelmi ügy kapcsán, amelynek kiváltó okaival már foglalkoztunk a legutóbbi lapszámunkban. A cikk megjelenését követően a téma országos érdeklődést keltett, ezért érdemes mérleget készítenünk arról, hogy jelenleg hol is tart a tőzegláp ügye. A történet lényege dióhéjban a következő: 14 évvel azután, hogy a Természet Védelméről Szóló Törvény minden lápot ex lege védelem alá helyezett, 2009-re különböző jogi csúrcsavarások eredményeként megszűnt minden hivatalos akadály annak, hogy a természetvédelmi szempontból igen értékes, Budapest körzetében egyedülálló tőzeglápon egy hipermarket terjeszkedése során új, 46 ezer m²-es áruház és egy hozzákapcsolódó 2800 fős autóparkoló épülhessen.

A láp beépítésére az Országos Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Felügyelőség másodfokú határozata ad lehetőséget, amely egy téves szakértői véleményre hivatkozva állapítja meg, hogy a hipermarket által kiszemelt terület nem minősül lápnak. A természetvédő civilek véleménye szerint a főhatóság által kirendelt igazságügyi szakértő nem az 1996-os, a Természet Védelméről Szóló Törvény előírásai alapján kereste a lápot, ráadásul nem is a vizsgálatra kijelölt területen. A másodfokú határozat ellentmond több korábbi, a Duna-Ipoly Nemzeti Parkban, a Büki Nemzeti Parkban található területrészekről hozott határozatnak, melyeket a Szent István Egyetem és az ELTE szakértői készítettek. Ez a szakvélemény egyértelműen védelemre érdemes tőzeglápként azonosította az élőhelyet. Az Auchan áruháztól keletre eső terület természeti szempontból igen értékes élőhelyként szerepel a Nemzeti Ökológiai Hálózat adatbázisában, amely élőhely a láp magterületét, annak védőzónáját és egy ökológiai folyosót foglal magába. Természetvédelmi értékeinek köszönhetően a tőzegláp és környezete a törvényszin-

tú országos és a Budapesti Agglomerációs Területrendezési Tervekben is be nem építhető terület. Az ügy legkülönösebb vonatkozása az, hogy a láp létét tagadó szakvélemény megszületése és elfogadása előtt másfél évvel még a természetvédelmi főhatóság szakértői is olyan határozatot adtak ki, amely értékes lápként határozta meg a területet.

A civilek az ügyben bírósági eljárást kezdeményeztek mind a természetvédelmi főhatóság, mind a lápot „nem találó” igazságügyi szakértő ellen. A bíróság az első tárgyalást 2010. április 21-re tűzte ki.

A Magyar Tudományos Akadémia Biológiai Osztálya hivatalos nyilatkozatban állt ki a civilek lápvédő törekvései mellett. A Jövő Nemzedékek Országgyűlési Biztosa pedig előzetes állásfoglalást adott ki, amelyben szintén lápként határozta meg a kérdéses területet, és felhívta a figyelmet arra, hogy Dunakeszi Önkormányzata rendeletével alkotmányellenes módon tette beépíthetővé a Nemzeti Ökológiai Hálózatban is szereplő élőhelyet. Az ombudsmani hivatal ügyfélként belépett a főhatóság ellen indult perbe, és az Alkotmánybírósághoz fordult az önkormányzati rendelet megsemmisítése érdekében.

A láp megmentésére szövetkezett civilek természeti területet és értéket veszélyeztető magatartástól való eltiltásra irányuló közérdekű keresetet nyújtottak be a bírósághoz a hipermarket beruházó cége ellen. A láp megmentéséért két demonstrációt tartottak és 3200 támogató aláírással petíciót adtak át Szabó Imre környezetvédelmi miniszternek, amelynek eredményeként 2010. február 10-én a Minisztérium felülvizsgálatot indított a dunakeszi tőzegláp ügyében.

A minisztériumi sajtóközlemény megjelenése fontos mérföldkő volt a dunakeszi láp fennmaradásáért folytatott küzdelemben, ugyanakkor a nyilatkozat kiadását követő miniszteri megszólalások komoly aggodalommal töltötték el a lápvédőket. A miniszter felügyelete alá tartozó természetvédelmi főhatóság

hivatalnokainak felelősségét firtató kérdésre Szabó Imre egyrészt védelmébe vette a közhivatalnokokat, arra hivatkozva, hogy ezek az emberek papírokból dolgoznak, másrészt elzárkózott a személyi felelősség vizsgálatától a korrupciós ügy kapcsán.

A miniszteri nyilatkozatban tárgyi tévedések is elhangzottak. Az ügy jelentőségét bagatellizálta annak a tévedésnek az ismételgetése, amely szerint parkoló bővítésére készül az Auchan üzletlánc. Ezzel szemben nem csupán parkoló bővítésről van szó, hanem egy új, 46 ezer négyzetméteres áruház létrehozása előtt nyitotta meg az utat a természetvédelmi hatóság és a dunakeszi önkormányzat.

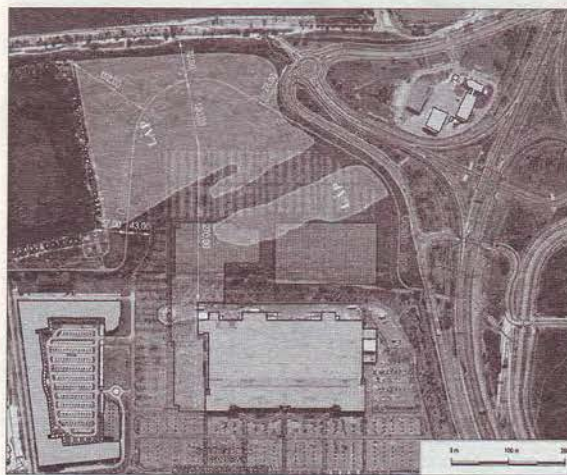
A régióban folytatott korábbi építkezéseket a miniszter szabályosnak nevezte. Ezzel szemben a valóság az, hogy jogerős bírósági döntés született korábban arról, hogy a 322. számú út, amely a káposztásmegyeri körforgalomtól vezet az Auchan áruház felé, jelentős természeti értéket pusztított el, ezért a megépült utat el kell bontani. Erre csak a természeti értékek helyreállításának lehetetlensége és a civil szervezetek józan belátása miatt nem került sor.

A környezetvédelmi miniszter erőteljesen hangsúlyozta, hogy a Dunakeszi láp területét korábban jelentős mesterséges behatások érték. Kétségtelen, hogy történtek természetkárosító beavatkozások a területen, amelyek a láp értékeinek elpusztítására irányultak. Ezeket a cselekményeket azonban jogállamban büntetni szokás, s nem azzal jutalmazni, hogy megszüntetik a terület védelmét.

Igen nagy érdeklődés előzte meg az Auchan áruház álláspontját ismertető sajtótájékoztatót, amely 2010. február 19-én került megrendezésre. A cég nem bízott semmit a véletlenre, a sajtótájékoztató lebonyolítását, amelyen a civilek nem vehettek részt, professzionális válságkommunikátorokra bízta. A várakozásokkal szemben a sajtótájékoztató nem hozott áttörést a dunakeszi tőzegláp ügyében, mert az áruházlánc képviselői a sajtótájékoztatón megerősítették azokat a terveiket, amelyek megvalósulása megpecsételné a dunakeszi tőzegláp sorsát. A cég ugyanis azt állította, hogy beépítési tervük nem érinti a láp területét, ami sajnos nem igaz, mert a tervezett épületek a láp egy részén és a láp fennmaradását biztosító védőzónán helyezkednének el.

Az áruházlánc terveiben továbbra is szerepel a Dunakeszi szennyvízlevezető csatornájának, az úgynevezett Óceán-ároknek az elterelése is, amelynek új nyomvonala a láp legértékesebb részét, a magterületet szelne ketté. A cég képviselői a sajtótájékoztatót az állították, hogy az új nyomvonal kiépítése nem az ő ötletük volt, hanem azt a természetvédelmi hatóság írta elő számukra. Ez azonban nem felel meg a valóságnak, hiszen éppen a Közép-Duna-Völgyi Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Felügyelőség utasította el 2010. január 7-i határozatában a hipermarket kérelmét, amit a nyomvonal áthelyezésére nyújtott be. A mederáthelyezéssel kapcsolatban a meghívott szakértő elmondta, hogy a munkálatok során olyan innovatív technológiát kívánnak alkalmazni, ami megakadályozná a szennyvíz bejutását a láp vizébe. Csupán azt felejtette el megemlíteni, hogy ez az innovatív technológia sok száz méter hosszon, többméteres betonfalak talajba süllyesztésével jár együtt, ami teljesen elpusztítaná a lápot. A cég képviselőiben jelenlévő szakértő kioktató hangnemben kérdőjelezte meg a Magyar Tudományos Akadémia Biológiai Osztályának hozzáértését a láp létének és értékeinek megállapításában, és a valós tényeknek ellentmondva azt állította, hogy jelenleg nem áll rendelkezésre egyetlen olyan természetvédelmi vizsgálat sem, amelyik alátámasztaná a tőzegláp létét.

A Dunakeszi tőzegláp körüli viták tehát még nem jutottak nyugvópontra, a láp fennmaradása továbbra is kétséges. □

Az Auchan által közreadott tervek és a láp védő zóna nélküli területének feltüntetése egy légifotón

HIRMANN LÁSZLÓ

Weigele Sándor

Egy település joggal büszke azokra a személyiségekre, akik határain kívül országos hírnévre tettek szert, netán a határokon túl is öregbítették hírnevét.

Ugyanakkor számon kell tartani azokat is, akik kizárólag lakhelyük felvirágoztatásának szolgálatába állították alkotó energiáikat, és nem jegyzik nevüket országos lexikonok. Ezek egyike volt Weigele Sándor is.

1866-ban született Kassán. A nagy múltú felvidéki város polgári légkörében szerzett élményei a későbbiekben ösztönzően hatottak arra a tevékenységre, amelyet választott lakhelye, Újpest fejlődése érdekében fejtett ki.

Meglett férfikorban, 1907-ben lépett az újonnan alakult rendezett tanácsú város szolgálatába. Levéltárosnak választották a tisztújító közgyűlésen. Tevékenységét alighanem közmegeledésre végezte, mert 1913-ban tagja lett dr. Miklós Móric polgármester kabinetjének is. Városi képviselőséget is vál-

Weigele Sándor arcképe, 1932

lalt a megtartott levéltárosi tisztséggel járó feladatok ellátása mellett.

Aktív közéleti tevékenységet folytatott. Felsorolni is nehéz azokat a civil tisztségeket, amelyekre felkérték. Levente egyleti elnök, az Újpesti Iparos Ifjak Egyesületének díszelnöke volt. Az ifjúság pártfogása mellett az URAK (Újpest-Rákospalotai Atlétikai Klub) tiszteletbeli elnökeként, a római katolikus egyháztanács alelnökeként is jegyezték nevét. Nem csak lokális kötődései voltak: az országos szervezettel büszkélkedő Magyar Dalos Szövetség ügyvezető elnöki tisztségét, valamint a Magyar Kultur Liga tanácsnoki tisztségét is betöltötte.

Elkötelezettje leginkább a zenének volt. Az újpesti Conservatorium, az Újpesti Zenekör és az Újpesti Dalkör alelnökeként működött. A muzsika révén távoli országokba is eljutott, tagja lett a Svájci Országos Dalos Szövetségnek.

A civil szervezetek helyi hálójának szövegetésén és az újpesti polgári kultúra ápolásának tevékenységén túl az első világháború hozta el életében a döntő változást. Kiváló szervező erejét a hadrakelt város életének gördülékenyebbé tétele érdekében mozgósította. 1917-ben a közéleti ügyosztály élére szerették volna helyezni, ő azonban inkább a katonai tanácsnoki tisztséget fogadta el. Komoly kihívást jelentett számára a sorozás megszervezése, a katonai ellátás organizálása, a hadianyaggyártás koordinálása.

A legkomolyabb megmérettetést a vesztes háborút követő időszak hozta számára. A Tanácsköztársaság bukását követően a városban szükségessé vált a központi hatalom megerősítése. A városi tanács 1919. augusztus 25-én jelentette, hogy „a vagyon és személybiztonság érdekében a román parancsnoksággal és a kerületi kapitánysággal egyetértve a polgárőrség szervezéséhez látott hozzá. E szervezéssel Weigele Sándor városi tisztviselőt bízta meg.”

A polgárőrség szervezése katonai jellegű feladat volt, és tevékenységére mindaddig

szükség volt, míg Újpest vissza nem nyerte városi autonómiáját, Semsey Aladár polgármester vezetése alatt.

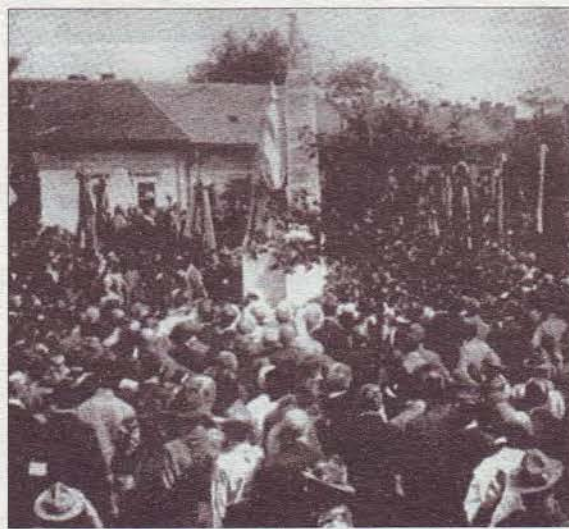
Ekkorra azonban Weigele már visszavonult a tisztviselőségtől, 1922-ben már nem volt hivatalban. Az Újpesti Dalkör vezetőjeként egy új, nagyszabású terv megvalósításába kezdett. Kezdeményezte, hogy Újpest város állíttasson szobrot az első világháborúban elesett katonák emlékére. Tíz tagú bizottságot hozott létre a szervezéssel kapcsolatos teendők ellátására a dalkör. A grémium ismertebb tagjai dr. Szalay Sándor későbbi polgármester, Pörge Gergely festőművész, Kriszt Lajos főszámvevő voltak. 1923. március 21-én határozta el az Újpesti Dalkör vezetősége, hogy mozgalmat indít az emlékmű felállításra, és pár hónappal később, augusztus 26-án már le is leplezték a szobrot. A rövid határidő mögött lelkes szervezőmunka búvik meg. Április hónap folyamán jótékonyági hangversenyt szerveztek, melynek bevétele 80.000 korona volt. Az összegyűlt pénzmagot bővítették a lelkes adományozók, akik további 220.000 koronát ajánlottak fel a szobor költségeire. Végül elkészült az alkotás, Lukátsy Lajos és Szamosi Imre szobrászművészek munkája. A kőből faragott szobor zászlót tartó honvédet ábrázolt, mögötte obeliszk tetején egy turulmadár törött kardot tartott karmai között. A mintegy négy méter magas alkotást, amit a Ferenc József tér (ma: Tanoda tér) észak-nyugati sarkán állítottak fel, Habsburg József főherceg jelenlétében leplezték le. Az ünnepség során helyezték el az alapkőben azt a dokumentumot, amely városunk 1923-as állapotát, társadalmi, gazdasági, politikai viszonyait írta le. A levélben – korabeli helyesírással – többek között ez állt: „Valamennyi társadalmi egyesület felsorolását fölöslegesnek tartjuk ezen emlékszobor felállításának kezdeményezőit azonban nem hallgathatjuk el. Az Újpesti Dalkör az az egyesület, amelynek kiváló elnöke és agilis tagjai voltak azok, akik a nemes eszmét felszínre vették és hazafias érzéssel Újpest város nemeslelkű polgármesterének, dr. Semsey Aladárnak védnöksége alatt meg is valósították. Az Újpesti Dalkör 1870-ben alakult s immár 53 éve terjeszti a magyar dalkultuszt és ezzel együtt a magyar haza mélységes szeretetét. Dalos versenyek alkalmával több kitüntetésben része-

sült s jelenleg a harmadik helyen áll az országos dalos egyesületek között. Elnöke: Weigele Sándor.”

Az első világháború katonáldozatainak állított emlékmű fél évszázadig állt háborítatlanul a helyén. 1973-ban került sor a Pozsonyi út szélesítésére, a villamos vágányok áthelyezésére. Ekkor a szobrot megkísérelték áthelyezni, de mozdítása során összetört. Húsz esztendőn át az első világháborúnak nem volt központi emlékműve Újpesten. 1993-ban civil kezdeményezésre állították fel azt a szobrot, Zala György alkotását, ami azóta is díszje városunknak.

Weigele Sándor tevékenysége, melynek során kegyelettel ápolta a világháború elesetteinek emlékét, nem maradt elismerés nélkül. 1930-ban Horthy Miklós kormányzó Signum Laudis kitüntetésben részesítette őt, amelyet dr. Perszly Elemér főispán ünnepélyes körülmények között nyújtott át. A „dicséret jele”-ként adományozott érdemrendet Ferenc József 1890-ben alapította azok részére, akik kiváló szolgálatokért békében vagy háborúban legfelsőbb elismerésben részesültek. Weigele Sándor a kitüntetés átvételét követően rövidesen – a korszaknak megfelelően – Várhegyi névre magyarosított.

Weigele Sándor nem sokáig viselhette a kitüntetést. A nevezetes újpesti közéleti személyeket bemutató, 1936-ban megjelent almanach még az élők között említi, de ezt követően rövidesen elhunyt.

A hősi halottak emlékoszlopjának leleplezése 1923-ban

Jacob Alt: Kassa, Szent Erzsébet-templom – előtérben piac, 1838

Kassa városa, ahonnan Weigle Sándor származott, a felvidéki Abaúj-Torna vármegye székhelye volt. Királyi birtokként 1249-ben említik először oklevélben. A kereskedő polgárok által felvirágoztatott város 1312-ben az Abák és Csák Mátyás ellen hadakozó Károly Róbertet támogatta. A település hadászati jelentősége akkor értéklődött fel, mikor a török előretörése miatt összezsugorodott a királyi Magyarország. 1554-ben lett a város a felsőmagyarországi főkapitányság székhelye. A 17. században a Habsburg-ellenes összeesküvések egyik kiinduló bázisa volt. Uralta Bocskai, birtokolta Bethlen, vívták falait Rákóczi kuruc hadai is.

A város történelmi magja a 18. századra elnyerte maihoz hasonló formáját. A kiöblösödő főutca központi terén ekkor már teljes pompájában állt a Szent Erzsébetről elnevezett

székesegyház. A hazai gótika talán legjelentősebb alkotása többször is átépítésre került. 1906-ban az altemplomban helyezték örök nyugalomra Rákóczi Ferencet és édesanyját, akiknek hamvait török földről szállították haza.

A város kultúráját egyaránt gazdagították magyar és más ajkú népei. Az 1880-as felmérés szerint a lakosság háromnegyede magyarul beszélt, 15%-a szlovák, további 8%-a német ajkú volt.

Trianon Kassát is lefűzte Magyarországról. Az első bécsi döntés során azonban a Felvidék egy szűk sávjával együtt visszakerült magyar fennhatóság alá. Ekkor történt, hogy Újpest polgármesterét, Pohl Sándort, aki 1938-tól volt városunk vezetője, Kassára delegálták városvezetőnek. Az ő polgármestersége alatt került sor 1940 júniusában a máig tisztázatlan körülmények között végrehajtott kassai bombázásra. □

Bútorművész, műbútorasztalos

„Csodálatos tudomány, ahogy az anyagból egyszerre fiók lesz. Ahogy a durva felületből olyan csillogó, fénylő, nap visszaverő tükrörlap lesz, intarziás műalkotás. A semmiből valami.” – írta Latinovits Zoltán *Önvalomás* című írásában. Vizer József műbútorasztalos mester hitvallásának tekinti a halhatatlan színművész másfél éves asztalos-inaskodásban szerzett tapasztalatait.

– *Édesapja foglalkozását folytatja, ő is Újpesten született, vagy később került a városba?*

– Édesapám Pécsen született 1909-ben, ott tanulta az asztalos szakmát Tóth József asztalos mesternél, ott ismerte meg édesanyámat is. Később Győrbe költöztek, a Győri Cardo Bútorgyárba került asztalosnak, sok bútort készítettek exportra Nyugat- és Kelet-Európába. Később kiemelték, termékátvevő lett, ezért többször járt Újpesten is az Újpesti Kiviteli Szövetkezet termékeit vizsgálta be. Mondták neki, miért vagy te alkalmazott, itt találsz műhelyt, munkát, egzisztenciát! – Így került a család Újpestre, az asztalosok fellegvárába. A magyar bútorexport kerekén tíz százaléka ekkor innen származott.

Erős, jó munkabírási ember, vízcserkész-tiszt volt. Győrben csatlakozott a vízcserkészekhez. Épített egy tutajt és anyámmal egészen Mohácsig eveztek vele. Végig fotózták az utat, ha kikötöttek, maguk főztek. Aktív sportoló volt, birkózott, síelt. Nem versenyszerűen, csak kedvtelésből.

– *Hol nyílt az első műhely? Foglalkoztatott inasokat, segédek?*

– 1937-ben kapott iparendélyt, a Tavasz utca 9.-ben nyitott műhelyt. Nála a segédek és az inasok együtt dolgoztak, csak tudásbeli különbséget ismertek, mindenki végezte a dolgát. Kaptak ebédet, tudtak megfelelően tisztálkodni, mindent megteremtett ehhez apám. Munkaidőn kívül is együtt voltak gyakran, a szakma fortélyai mellett például megtanította úszni őket, sokat jártak kirándulni. Apám 1942-ben megszerezte a kereskedői ok-

levelet is. Ennek alapján boltot is nyithatott volna Budapest területén a bútorai árusítására. Sajnos a háború miatt nem kerülhetett rá sor. Felállított egy mintaszobát is, az érdeklődők megnézhatték, milyen terméket készít. Készült erről mai szóval élve reklámcédula, szórólap is. A mintaszobával rendszeresen részt vett a negyvenes években az Őszi Lakberendezési és Háztartási Vásárokon. Ezek hasonlítottak a későbbi BNV rendezvényekhez.

– *Mikor „lépett be” Ön a történetbe? Milyen emlékei vannak gyermekkoráról?*

– 1941-ben születtem a Kassai utca 1.-ben. Húgom, Júlia négy évvel fiatalabb, ő festőművész lett. Klasszikus család volt a miénk. A férj megteremtette a megélhetést, a feleség végezte a dolgát, nevelte a gyerekeket. Anyám megfőzte az ebédet apámnak és a segédeknek is, elvitte a műhelybe. Emellett a könyvelést is ő végezte. Engem és húgomat apró gyerekként is vitt mindig magával. Egy alkalommal össze-vissza kerestek, eltűntem a lakásból. Hol van, hol van a gyerek? Eszükbe jutott,

Id. Vizer József gyermekeivel: Júliával és Józseffel

hátha a műhelybe mentem. Úgy is történt: elindultam egyedül. Goldfischer Izidor fogott meg, asztalos üzeme a Kassai utca 13.-ban volt, meglátta az ablakból, hogy egyedül kószálok az utcán. Ez idő tájt fertőződtem meg a faipar jellegzetes illatával.

Az Április 4. (ma: Tanoda) téri elemibe jártam, osztálytársaim között volt Szunyogh János, a későbbi nőgyógyász főorvos, és Sipos Kornél pszichiáter professzor is, ők ma is barátaim. A Faipari Technikumban érettségiztem. 1959-ben szereztem technikus oklevelet. Érettségi után egyetemre jelentkeztem kétszer is: először a soproni faiparira, másodszor a budapesti jogi karra. Egyikre sem vettek fel, mert a nevem mellett ott volt az „E”-betű, ami azt jelentette: – „egyéb”, tehát nem „munkás” származású.

– *Napjai egy részét a műhelyben töltötte, édesapja tanította a mesterségre. Milyen élményei maradtak ebből az időből?*

– Iskola után barátaimmal sokszor a műhely lépcsőjén ültünk és vártuk, hogy apám milyen munkával bír meg bennünket. Deszkák, lécek pakolása, a Váci útról kiutalásra kapott ölfák cipelése játéknak tűnt. Apám emellett gyakran elküldött a sarokba szögeket egyengetni. Akkoriban nem dobták ki az elgörbülteket sem, takarékoskodtak az anyaggal, szerszámmal. Eszközei közül az első fűrőgépe még ma is működőképes, néha használatban is van. Nagyon vigyáztak mindenre. Nekem, mint kezdő kisinasnak egy előre kifurkált vaslapon kellett kiegyenesítenem a szögeket. Ez volt első asztalos tevékenységem. Utána következett a komolyabb fizikai munkát igénylő enyvezés. Egy munkalap több rétegből állt, minden darabot mi állítottunk össze. Leszabtuk szalagfűrészszel, utána rétegenként enyveztük és ragasztottuk egymásra őket. Ez képezte az alapját a klasszikusan stabil bútornak. Az enyvezett lapokat a présgéphe tettük, hogy egyenletesen ragadjon. Szakadt rólunk a víz, mert az enyvvel csak 25-26 fokos levegőben lehetett dolgozni. Kisimított újságpapírt tettünk közé, hogyha a szélén kifolyt az enyv, ne ragadjon össze egymással az anyag. Ha kivettük a lapokat a présből, nekem az épen maradt újságokat ki kellett simítanom, hogy később újra felhasználhassuk őket. Nem dobtunk

ki semmit. A furnér lapokat úgynevezett fugapapírral fogtuk össze ragasztáskor. Hogy mi az? Egy enyves papírszalag, amit később le kell csiszolni a kész felületről. Egy újpesti asztalos találta ki, a jogi doktorátussal rendelkező Szvoboda Árpád. A Virág utca 22.-ben, a kórházhoz közel volt műhelye. Pesten, a körúton lévő egyik bérháza pincéjében gyártotta ezeket a szalagokat. Híresen szép orgonákat épített, faiparis osztályommal egyszer elmentünk hozzá megcsodálni munkáját, anyagait, műhelyét. Mondta, szívesen megmutatja orgonáit, de nem tud játszani rajtuk, így nem teljes a dolog. Hozzak magammal egy orgonistát! Elhívtam Bíró Lóránt atyát. Lóri bácsi gyönyörűen orgonált nekünk, de sajnos ebből egy kis baj is lett. Számon kérték, miért vittünk egy papot az iskolai órára. Akkor a Nap utcai templomban kántorkodott, onnan ismertük egymást, kisfiúként húgommal együtt odajártunk misére. Még a kórusba is kipróbált akkoriban, de mikor meghallotta a hangom, mondta, máskor nem kell jönnöm...

– *A háborút hogy vészelték át? Harcok ugyan nem voltak itt, de a háterszágot sújtó nehézségekből Újpest is részesült.*

– A háborút ebben a műhelyben vészeltük át. Apám az ajtó és az ablak elé vastag fatáblákat szerelt, melyeket belülről be lehetett zárni lakattal. Főlkészült rá, hogy a bombázáskor se törjenek be. Bezárkóztunk és csendben maradtunk, ha például az oroszok dörömböltek rajta szeszt keresve. Az életünket mentette meg ez a szerkezet. A padozatot apám kiásta, oda vermelte el a krumplit és egyéb zöldségeket, fűrészporos kályhával fűtöttünk. Gyerekként megélve óriási élményeket jelentettek ezek az idők számomra. Apám részt vett 1945-ben az újjáépítésben is. A járásbíróaságtól köszönőlevelet is kapott, mert több asztalos társával együtt használható állapotba hozta a bíróság súlyosan megrongálódott bútorait.

– *Igazi megpróbáltatást jelentett az államosítás idején „maszekként” élni. Édesapja, hogy alkalmazkodott a helyzethez?*

– Az ötvenes években, hogy fenn tudjon maradni a család és a műhely: tömeggyártást vállalt. A MÚÁRT vállalattól ruhafogas gyártásra kapott megbízást. Több tízezer darabot készített, a Váci útról hozattuk hozzá a méteres ölfákat. Fuvaros hozta a Tavasz utcá-

ba, alig fért el az udvaron, vágtuk, daraboltuk, rengeteg munka volt vele. Végülis teljesítette a szerződésben foglaltakat. Kifizették rendszerben, egyszer csak jött a bírósági papír, tárgyalásra hívták, mert sok áramot fogyasztott. Ugyanis abban az időben meghatározták, ki mennyi áramot fogyaszthat lakásban, munkához egyaránt. Aki átlépte a határt, népgazdasági büntetést követett el, az ország csekély készletéből többet fogyasztott, mint ami járt volna neki. Két év börtön várt rá emiatt. Kelen dr., az ügyvédünk, egyik nap jött apámhoz: Vizer úr, megoldódott az ügye, meghalt Sztálin, amnesztia van, nem kell börtönbe mennie. Édesanyámnak is biztosítania kellett öreg napjait: tíz évig kénytelen volt állást vállalni, hogy nyugdíjat kaphasson, mert apám után nem kaphatott volna. Először a bútorgyárban, aztán a faipari iskolában, majd az ERDÉRT-nél lett adminisztrátor, hogy meglegyen a kellő éve.

– *Ifjabb Vizer József friss technikusként lépett ki az iskola kapuján. Rögtön a papa mellett folytatta a munkát?*

– Nem, muszáj volt gyárban elhelyezkednem. Az Újpesti Bútorgyárba kerültem középvezetőnek. Munkaidő után dolgozhattam apámmal műhelyünkben, aminek vezetését 1970-ben vettem át. Főként régi bútorok helyreállításával foglalkoztam az időközben a Kossuth utcába költöztetett műhelyben. Édesapám 1986-ban halt meg, addig, amíg csak erejéből telt, segített. Dolgoztam az olasz, a portugál, az indonéz és más nagykövetségeknek. Őrzök jó néhány kedves bejegyzést a Vásárlók Könyvében. Máig szívesen megyek el a Külvárosi Kávéház előtt is, régi stílusú üvegosztással készült ablakait is én készítettem Mezei Gábor belsőépítész tervei alapján. Két idősebb segédem nagyon jól dolgozott a kezem alá. Ismerték a klasszikus szakmai fogásokat, ők még mesternél, gyakorlatból tanulták, mint én apámnál. Egyik Olajkár Józsefnél, a másik szintén valamelyik újpesti mesternél tanult. Akkor még a hét hat napján dolgoztak az inasok, csak szombat délutánonként jártak a Lőrinc utcai szakmunkás iskolába. A hetvenes években, ha jött egy fiatal gyerek szakmai gyakorlatra, még a gyalupadot sem látta jóformán, már kérdezte, mennyit tetszik fizetni? Tönkrement a szakma becsülete, sok esetben betanít-

tott munkával, gépkocsivezetéssel, tanulás nélkül lehetett az inasokénál több pénzt keresni. Ezért nem tanultak úgy a fiatalok.

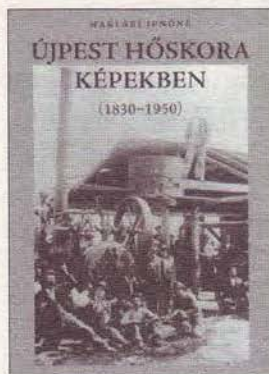
Időközben felnőtt a fiam, Dávid. Beszél angolul, zenét is tanult. Kitanulta a hangszerkészítő mesterséget. A hangolás, húrozás, a klaviatúra kiegészítése Dávid feladata volt, míg a hangszer testének felújítását én végeztem. Ekkor gyakorolhattam igazán a legnehezebb munkát: feketét politúrozni! Több szép zongorát újítottunk fel közösen, szép idők voltak. Egyiket Berényi András főépítész úr is látta, azt mondta: magának az Árpád úton kellene dolgoznia, mint látványasztalos! Önálló iparomat 1999-ben adtam vissza, nyugdíjazásomat kérve. Olyan mértékben megnőttek az állami terhek, hogy nem lehetett tovább vállalni a munkát. Ettől kezdve otthon dolgoztam gödi házamban.

– *Vizer úr nem csak művelte, oktatta is a szakmát. Felkérték vagy a kamara delegálta?*

– A Kamarában az 1980-as évek végén néhányunkra rábíztak szakmunkás-oktatói és vizsgáztatási feladatokat. Amikor három évre hosszabbították a képzési időt, a gyakorlati képzés vizsgaanyagának megírására is felkértek. A faipari technikumban, ahol 1959-ben végeztem, érettségiztettem is a közelmúltban. A vizsgák alatt láttam, hogy néhány diák milyen komoly anyagi gondokkal küzd, különösen az utóbbi időkben. Édesapám, id. Vizer József műbútorasztalos-mester emlékére díjat alapítottam, amelyet minden évben a Kozma Lajos Faipari Szakközépiskola végzős diákjai közül az kap, akinek vizsgamunkáját a szakmai kollégium legjobbnak ítéli.

– *Mivel foglalkozik mostanában?*

– 2001-ben alakult a Magyar Faipari Egyesület, melynek vezetőségi tagja vagyok. Azon dolgozunk, hogy Makovecz Imre tervezésében felépíthessük a Magyar Faipar Házát itt Újpesten. Az önkormányzat által adományozott telken a néhai Cseh Lajos asztalos Istvántelki úti üzemének helyén állna az emlékház. Megvalósítása anyagi kérdés, remélhetőleg tudunk uniós pályázaton hozzájárulást szerezni. Fiam, aki egy ideje Skóciában él, pár éve elhívott magához, ne töltsen napjaim egyedül. Így az év nagy részét Aberdeenben töltöm, pár hónapra haza-hazatérek az itteni ügyeket intézni. □

Maklári Jenőné közel tíz éves gyűjtőmunkája során Újpest történetének legapróbb részleteit is igyekezett feltárni. A szerzőt a Karinthy Frigyes ÁMK keretében működő Homoktövis Környezetvédelmi Oktatóközpont támogatta kutatómunkájában. A település történetének első 120 évét bemutató kötet az alapító grófi család históriája mellett áttekinti a káposztásmegyeri majorság életét, a terület természeti adottságait. Újpest első szőlőművelőitől az iparváros kialakulásáig, a kultúra, közigazgatás, infrastruktúra, egészségügy, szociálpolitika, hitélet fejlődése szerepel a kötet fő fejezeteiben. A 300 oldalas kiadvány magyarázó szövegeinek forrásait a korabeli sajtó, személyes iratok és tanulmányok adják. A kiadvány képanyaga egyedülálló. A kötet megvásárolható az Újpesti Helytörténeti Gyűjteményben.

Eigel István Munkácsy-díjas érdemes művész, 1922-ben született Újpesten. A Könyves Kálmán Gimnáziumban érettségizett, majd a Képzőművészeti Főiskolán Rudnay Gyula és Bernáth Aurél tanítványa volt. Itt ismerte meg későbbi feleségét, Tassy Klárát. Nehéz idők című kötetének alcíme Ostromnapló 1944-45. Eigel Újpesten, Tassy Klára Békésen vészelt át a harcok tarkította időket. A szubjektív fejlegyzések a távolbaszakadt kedvessé történő folyamatos gondolati kapcsolattartásról tudósítanak. Az N. J. Pro Homine Alapítvány kiadásában közelmúltban megjelent kötet a művész egész életén át vezetett naplójának részlete. Szépírói stílusa igazi izgalmakat rejt, illusztrációi és a kötet végére illesztett színes táblák alkotói munkásságába engednek rövid betekintést.

Szakmai elismerés

A műemlékvédelem területén kifejtett eredményes munkájáért március 8-án a MÚOSZ dr. Gerő László díjában részesült dr. Czétényi Piroska építész, a Magyar Építész Kamara műemlékvédelmi és restaurátori tagozatának elnöke, az Újpesti Városvédő Egyesület Arany Horgony-díjas tiszteletbeli tagja.

Újpest Dunai átkelőhajózása

A BKV hivatalos hirdetménye alapján a Megyer és Pünkösdfürdő közötti átkelőhajó 2010. január 1-jétől nem közlekedik. Hajózástörténeti cikksorozatunkat ezzel az információval tekintjük befejezettnek.

Helytörténeti vetélkedő

Március 5-én az Újpesti Ifjúsági Házban került sor a városrész általános iskoláinak helytörténeti vetélkedőjére. Az Újpesti Helytörténeti Alapítvány által meghirdetett verseny zsűrielnöki teendőit Belán Beatrix kulturális alpolgármester asszony látta el. A vetélkedőn első helyezést ért el a Károlyi István 12 évfolyamos Gimnázium csapata: Balázs Bence, Blázy Márton, Kulcsár Nóra, Olajos Anita és Ruszki Bálint; felkészítő tanár: Antos Gábor. Második helyezett lett az Angol Tagozatos Általános Iskola csapata: Farkas Nikolett, Fejes Sára, Hirmann Blanka, Láposi Kinga és Varga Marcell; felkészítő tanár: Kalóné Romhányi Ildikó. A harmadik helyen a Babits Mihály Gimnázium csapata végzett: Kovács Ádám, Mike Dániel, Nagygyörgy Péter, Németh Enikő és Temesi Bence; felkészítő tanár: Balázs Gábor.

Génius program

Újpest alapításának 170. évfordulója alkalmából az Ady Endre Művelődési Központ és az Újpest Színház Génius program címmel irodalmi, zenei és képzőművészeti pályázatot hirdet. A városrész ihlette alkotások beküldési határideje június 15. Az Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény ötletekkel, dokumentumokkal segíti a pályázók munkáját. Részletes információk a www.adymk.hu honkapon olvashatók.

Márciusi számunkban az 16., 20. és a 22. oldalon látható fotókat és dokumentumokat az Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény bocsátotta rendelkezésünkre.